

Lunds Universitet
Rättssociologiska Institutionen
RÄS 650 61-80p VT 03
Magisteruppsats
Handledare: Karsten Åström

Rättslig in och output av allmän
kameraövervakning

Du är bevakad - vem tittar?

Johanna Dansk

Ett stort tack till: Danielle Lindgren, Länsstyrelsen i Skåne. Erik Jeppsson, Polismyndigheten i Malmö. Kenneth Karlsson, Polismyndigheten i Nordvästra Skåne. Mats Matsson, Bernt Carlsson, Jörgen Larsson m.fl. Åklagarmyndigheten i Malmö. Göran Wallén m.fl. Kriminalvårdsmyndigheten Södra i Malmö.

INLEDNING.....	5
<i>Frågeställning</i>	9
METOD.....	10
<i>Metodologiskt verktyg</i>	10
Tankemodell.....	10
<i>Metod för empiriskt material</i>	10
<i>Induktiv datainsamling</i>	11
Intervju som undersökningsmetod.....	11
Anonymitet.....	11
Utformning av Intervjuguide.....	11
Urval.....	12
Intervjuförfarandet.....	12
Bearbetning av intervjuerna.....	12
Enkätundersökning.....	12
Urval och utformning av enkät.....	12
Bearbetning av enkät.....	13
<i>Materialens inflytande på resultatet - källkritik</i>	13
<i>Uppsatsens disposition</i>	14
TANKEMODELL FÖR RÄTTSLIG IN- OCH OUTPUT.....	15
<i>Normmodell</i>	15
Rättsregelns användningsområde.....	16
<i>Kognitivt öppet och normativt slutet system</i>	16
RÄTTSREGELN.....	19
<i>Länsstyrelsen: Praxis och tillståndsbeslut</i>	19
Anmälan om kameraövervakning.....	19
Ansökan om tillstånd till allmän kameraövervakning.....	20
<i>Justitiekanslern (JK) och överklagande av beslut</i>	21
<i>Länsrätten- Förvaltningsdomstolen</i>	23
Ärende:.....	23
Du är bevakad- vem tittar?.....	25
Missbruk av inspelat material.....	26
<i>Slutsats</i>	26
ALLMÄN KAMERAÖVERVAKNING.....	28
<i>Möllevångstorget</i>	28
Användare- polisen i Malmö.....	28
Integritetsintresset.....	31
Du är bevakad- vem tittar?.....	31
<i>Stadsparken i Helsingborg</i>	32
Integritetsintresset.....	32
Användare- polisen i Helsingborg.....	33
Andra brottspreventiva åtgärder.....	34
Du är bevakad- vem tittar?.....	35
<i>Slutsats</i>	35
ALLMÄNHETENS UPPFATTNING OM ALLMÄN KAMERAÖVERVAKNING.....	36
<i>Översiktstabell- Sammanställning av enkät</i>	36
Jämförelsetabell- referensgruppen.....	36
<i>Motiveringar och citat</i>	37
Butiker.....	37
Bra 99%.....	37
Dåligt 1%.....	37
Bank/Växlingskontor.....	37
Bra 100%.....	37
Restauranger och nattklubbar.....	38
Bra 49%.....	38
Dåligt 51%.....	38
Offentliga platser.....	39
Bra 59%.....	39
Dåligt 41%.....	39
Bussar, taxi, tåg eller tunnelbana.....	39
Bra 82%.....	39
Dåligt 18%.....	40
Fler kameraövervakade platser.....	40
Ja 46%.....	40

Nej 26%	41
Vet ej 28%	41
Fler brott identifieras, anmäls, klaras upp	41
Övervakad plats, tryggare plats	42
Ja 33%	42
Nej 44%	42
Säkert bevis vid rättegång	42
Ja 61,5%	42
Nej 25,5%	43
<i>Slutsats</i>	44
IDENTIFIERING OCH UTREDNING AV BROTT	45
Identifiering	45
På platsen	45
Vid nekande	45
Fler gärningsmän	45
Stödbevisning	45
<i>Spaningskomplement</i>	46
Rånet	46
Initialt spaningsskede	46
<i>Utredningskomplement</i>	47
Anmälan	47
ÅKLAGARE OCH ANVÄNDNINGEN I RÄTTEN	48
<i>Bevismaterial</i>	49
<i>I rätten</i>	49
Dyr ål	50
Professionella tjuvar	50
Grovt på film	51
<i>En mordernare rättegång</i>	51
<i>Slutsats</i>	52
Samverkan	53
MODELL FÖR RÄTTLIG IN OCH OUTPUT	54
TEORIER	55
<i>Normvetenskap och samhällsutveckling</i>	55
Samhällelig och teknologisk utveckling	55
Visuella kulturen och den teknologiska utvecklingen	58
Populärkulturen	60
<i>Normbildning och värderingsförändringar</i>	61
Brottsutvecklingen i Sverige	61
Effektiv brottsbekämpning vs integritet	64
Kameran och den övervakade individen	65
<i>Slutsats</i>	67
Normmodellen på rättsregeln om allmän kameraövervakning	69
Avslutning	69
<i>Förslag till vidare forskning:</i>	69
KÄLLFÖRTECKNING	70
<i>Litteratur</i>	70
<i>Statens offentliga utredningar:</i>	71
<i>Beslut, domar, m.m.</i>	71
Tillståndsbeslut:	71
Dom i förvaltningsdomstol:	71
Dom m.m allmän domstol:	71
<i>Tidskrifter och trycksaker</i>	71
<i>Url's och elektroniskt publicerade källor</i>	71

BILAGOR:

- 1: Intervjuguider för Länsstyrelsen, polisen och åklagare
2. Enkätmall
3. Lagen (1998:150) om allmän kameraövervakning
4. Ansökningsblankett för tillstånd om allmän kameraövervakning
5. Fördelning olika kategorier av kameraärenden 1998-2002
6. Statistik från LKC

Inledning

Den teknologiska utvecklingen har nästlat sig in i våra liv och blivit en del av vår vardag. I och med de hypermediala verktygen kan vi föreviga tillfällena och spara dem i fotoalbum eller digitalt. Lansering och spridning av *kommunikationsverktyg* såsom Internet¹ och den senaste generationens mobiltelefoner gör det lätt för oss att kommunicera direkt samt att vi snabbt kan sprida bilder och meddelanden över hela världen. Vi har *hjälpmedelsverktyg* såsom GPS, databaser och spaningssystem. Vi har *övervakningsverktyg* såsom elektronisk fotboja, larmsystem och övervakningskameror. Vi har *nöjesindustriella verktyg* såsom film, video, dataspel m.m.

Effekterna av dessa teknologiska verktyg på våra vardagliga liv, vår tids och världsbild är intressanta studieobjekt. Ur rättssociologisk synvinkel är framförallt de teknologiska redskap som blivit *rättsliga verktyg* intressanta; med andra ord de som syftar till att förebygga, förhindra, identifiera eller utreda brott.

Denna uppsats kommer att behandla den rättsliga in och output² som föreligger befogenheten att kameraövervaka allmänheten enligt lagen (1998:150) om allmän kameraövervakning. Verktöget kommer normvetenskapligt att ställas i relation till nutidens samhällstillstånd; med historiska förankringar och tänkbara framtider³.

Vårt offentliga rum blir mer övervakat⁴ och diskussionerna kring fenomenet rör den enskildes integritetsintresse kontra intresset att effektivt bekämpa brott. Dock är svårigheterna med att mäta kameraövervakningens effekter i brottsförebyggande syfte ett faktum. Ofta sätter man även in kompletterande brottsförebyggande åtgärder i och med att man installerar övervakningskameror. Men i och med att det brottsförebyggande syftet är att förhindra brott- m.a.o. avskräcka personer från att begå brott genom att upptäckrisken ökar, så är det omöjligt att mäta dess effektivitet. Jämförelsestudier av övervakade och oövervakade platser bär inte heller på några säkra uppgifter; andra faktorer, än just kameran, kan påverka.

Det spekuleras om brottsligheten inte alls minskar utan att övervakningskamerorna bidrar till att brottsligheten förflyttar sig till oövervakade platser. Andra menar att ordningsstörningar och tillfällighetsbrott minskar. I Sverige har kameraövervakning används relativt restriktivt, i jämförelse med andra länder, det i sin tur innebär att det inte finns så mycket forskning på området. I England finns omfattande kamerasystem installerade i över hundra städer och resultaten från

---

¹ I en undersökning från *Netsurvey* visade det sig att nio av tio Internetanvändare bokade tjänster via Internet; biljetter, resor och bilbesiktning m.m.

² Begreppet förklaras i metodavsnittet.

³ Lorentz Lyttkens förmedlar att ”*det finns flera olika framtider. Inte bara en. Det mest kännetecknande för framtiden är att den inte finns ännu. Det handlar om att försöka fånga och beskriva den verklighet vi lever i nu*” ur ”*Den disciplinerade människan*” 1985

⁴ *Kamera på rätt plats kan förebygga brott* av Blixt Madeleine i tidskriften *Apropå* 5-6/1998

utvärderingarna är inte alltid positiva. Ofta handlar det om kamerans position och att om förutsättningarna är de rätta så ger det ett effektiv utslag.⁵

Som spaningskomplement till polisen skulle man kunna mäta effektiviteten lättare, men på få platser används de allmänna övervakningskamerorna på så sätt att polisen kan avbryta pågående brottslig verksamhet. Man genomför försöksprojekt med kameror på allmänna plaster runt om i landet och projekten kommer att utvärderas med början 2003. Två av dem är belägna i Skåne, den ena i Helsingborgs Stadspark och den andra på Möllevångstorget i Malmö. Den senast nämnda platsen är övervakad med tre fjärrstyrda kameror som manövreras från polisens länskommunikationscentral mellan 21.00 och 06.00. I realtid kan polisen överblicka torget och skicka dit patruller vid behov samt i efterhand granska inspelat material. Hur många brott som man har detekterat enbart med hjälp av kamerorna kommer jag ta upp längre fram. Det finns exempel från Londons tunnelbana där man genom kameraövervakade tåg drastiskt sänkte brottsligheten; men efter en tid så ökade brottsligheten återigen. Det var så dålig kvalitet på det inspelade materialet att få brottslingar blev fällda för begångna brott.⁶ Om bevisfunktionen inte fungerar så kommer det leda till att den förhindrande effekten avtar och att personer som antas avstå från att begå brott p.g.a. upptäckrisken i det långa loppet inte skulle hindras av en installerad kamera. I dagsläget finns det kameraattrapper att köpa i välsorterade teknikbutiker. ”*Går inte att skilja från en äkta*”, står det i en produktkatalog⁷. Intervjupersoner från larm och bevakningsbranschen bekräftar att man ofta installerar attrapper, blandat med riktiga kameror. Kostnaderna för ett övervakningssystem är betydande och för att hålla nere kostnaderna så lutar man blint på den förhindrande effekten som en kamera har och installerar icke- fungerande kameror. På en flygplats i Europa ska 80 % av alla installerade kameror vara attrapper⁸. Problematiken med attrapperna blir således att inga brott identifieras eller klaras upp. Ser man till den svenska lagstiftningen så måste man skylta att man kameraövervakar en plats för att upplysa allmänheten. Däremot finns det inget som säger att du kan upplysa om kameraövervakning trots att du inte övervakar platsen. Att förebygga brott på detta sätt torde slå tillbaka framgent. För att den brottsförebyggande effekten ska utlösas ur övervakningen måste den leda till att brottslingar löper större risk att gripas och dömas. Att tro att man kan avskräcka brottslingar genom att endast sätta upp kameror eller attrapper på kameror är som att lägga tilltro till *strömbrytareffekten*⁹ på en lags tillämpning och implementering. Det är mer än en faktor bakom kameraövervakningens brottsbekämpande effektivitet. Man kan inte förlita sig på antaganden utan att samtidigt arbeta fram metoder och tekniker samt sätta ihop kunskap från fler

---

⁵ Kamera på rätt plats kan förebygga brott av Blixt Madeleine i tidskriften Apropå 5-6/1998

⁶ *ibid.*

⁷ Kjell & Company, katalog nr 16 vinter/vår 2002-2003

⁸ Källa: Primär genom installatör på platsen.

⁹ Carlsson, Bo, *Social Steerage and Communicative Action*, Lund Studies in Sociology of Law 1998

områden om man ska uppfylla det förebyggande syftet. Det krävs teknisk kunskap, resurser att granska materialet, teknik och möjlighet att identifiera gärningsmän etc.¹⁰.

Eftersom man kan maskera sig inför en kamera så är det inte säkert att kameran har en effektiv brottsbekämpande effekt. Post och bankrånare väljer att maskera sig för att undvika att bli igenkända. Genom medier såsom press och Tv efterlyser vi brottslingar med hjälp utav övervakningskameror. Som spaningskomplement så kan kameran fälla brottslingar även om bilden inte är hundra procentigt säker. Polisen sedvanliga arbete kan med hjälp av tips från allmänheten leda till att en maskerad brottsling grips och döms. Övervakningskameran i sin tur kan varken skydda ett offer eller gripa en gärningsman¹¹.

Denna uppsats kommer även att behandla den del av kameraövervakningen där bildmaterial används som bevis för att utreda brott. Den möjligheten står i nära förband med kamerornas förebyggande syfte och även som komplement till polisens spanings- och utredningsverksamhet.

En effekt av kameraövervakningen är att den kan skapa trygghet för allmänheten. Även om vi vet att vi är mekaniskt övervakade så vet vi inte med garanti om någon sitter och tittar i realtid. Kameran i sig skyddar ingen i de fall brott begås framför den, för visst begås brott även om kameror är uppsatta. Om man tror sig vara trygg kan det innebära att man utsätter sig för större risker då? Om jag väljer att gå hem via Möllevångstorget för att jag vet att den platsen är kameraövervakad- är risken mindre för att bli utsatt för brott då?

Undersökningar gjorda inom området påvisar att allmänheten har en relativt positiv inställning till kameraövervakning¹². Jag kommer att presentera resultatet av genomförd enkätundersökning med frågor till allmänheten som rör effektivitet, trygghet och tillförlitlighet. Samt att en kunskapsmätning har utförts med hjälp av sant eller falskt frågor angående lagar som reglerar användandet av kameraövervakning och hanteringen av inspelat material.

I samband med att det offentliga rummet blir mer övervakat så ifrågasätts det huruvida det inskränker den enskildes integritet. Intresset av att förebygga brott eller förhindra brott ställs i relation till integritetsintresset.

---

¹⁰ *Kamera på rätt plats kan förebygga brott* av Blixt, Madeleine i tidskriften *Apropå* 5-6/1998

¹¹ Lille James Bulgar blev bortförd och brutalt mördad av en 10-årig pojke. Från inspelningen på varuhuset där han blev bortförd ser man pojkarna gå hand i hand- de kunde lika gärna ha varit bröder- Från platsen där James senare blev mördad vittnar kameran som var uppsatt i försäkringssyfte om dådet. Ur : Mirzoeff, Nicholas, *An introduction to Visual Culture*, Routledge 2000 s 13

¹² Enligt undersökning av Brå tillsammans med Kameraövervakningsutredningen 2002: Mer än 80 procent accepterar ökad tv-övervakning i butiker, taxibilar, museer och på parkeringar om övervakningen leder till minskad brottslighet. Motsvarande siffra för parker, gator och torg samt allmänna kommunikationsmedel är 75 procent. Lägst acceptans för ökad tv-övervakning var på offentliga toaletter (34 procent) och av förvaringsskåp i offentliga omklädningsrum (47 procent). Tre procent kan inte tänka sig tv-övervakning på någon av de i undersökningen angivna platserna.

Såväl experter som allmänhet var övervägande positiva till kameraövervakning enligt en rapport från Vinnova: *Vem vet var du är och vad du gör?":* <http://www.vinnova.se/publ.pdf.vr-02-17.pdf>

Bara i särskilda fall beviljas tillstånd för att övervaka gator och torg; det beror då på om den som ansöker om tillstånd kan visa att övervakningsintresset väger högre.

För att förhindra missbruk reglerar lagen hur inspelat material ska hanteras; vilka som får granska det och hur länge det får förvaras. Detta ska jag ta upp som en annan liknelse med strömbrytareffekten; bara för att något är reglerat i lag så innebär det inte att regeln efterlevs bara för att en existerar. Möjligheten att sprida material från kameraövervakning är ett faktum. Även att Sveriges tryckfrihetsförordning står över lagen om allmän kameraövervakning, gör det möjligt för den som har tillstånd för kameraövervakning att lagligen lämna över eller sälja bilder till massmedier för publicering¹³. Detta trots att kameralagen förbjuder tillståndshavaren att avslöja något som upptagits av kameran, om inte polisiär utredning om brott föreligger. Länsstyrelsen hävdar att integritetsintresset skyddas genom att det på tillståndet står vem som får titta på det inspelade materialet. De som hävdar motsatsen är oroliga över att materialet ska hamna i fel händer samt användas i annat syfte än det som åberopas i lagen. Med inblick i åklagarnas arbete kommer vi att se hur man tar ställning till inspelat material som ej föregås av tillstånd och därmed är olaglig. Frågan som ställs i titeln på uppsatsen; Du är bevakad- vem tittar? kommer att besvaras av de olika myndigheterna genom arbetets gång. Både i relation till integritetsintresset och brottsbekämpningen är frågan av stor vikt.

Syfte:

Att undersöka vilka faktorer i samtiden som gett upphov till den norm som rättsregeln består av.

Avgränsning:

Jag har gjort en geografisk avgränsning; där jag koncentrerar undersökningen av allmän kameraövervakning i Skåne län. Städerna Malmö och Helsingborg lyfts fram genom att ett torg och en park där kameraövervakas. Enkätundersökningen är utförd i Malmö- Lund regionen med omnejd.

I övrigt har tid och möjlighet till att införskaffa empiriskt material automatiskt avgränsat antal upptagna rättsfall där inspelat kameraövervakningsmaterial har använts som bevis. Faktumet att det inte finns någon färdigställd statistik på mitt undersökningsområde har gjort att jag således inte haft möjlighet att göra en kvantitativ undersökning utifrån formulerat syfte. Detta kommer därav nämnas i avsnittet om förslag till vidare forskning.

Genom att privata användare av kameraövervakning (företag, organisationer, butiker, banker, etc.) bryter mot sekretesslagen om de avslöjar vad de sett genom kameraövervakning så har jag avgränsat mig till intervjuer med polis och åklagare.

---

¹³ Dagens Nyheter, *Lagligt sälja bevakningsbild* av Gun Fälth, s 5 2003-05-08

Frågeställning

- Hur ser rättslig in och output av allmän kameraövervakning ut?

Rättsregelns syfte och praxis:

Hur regleras befogenheten att kameraövervaka allmänheten i lag och i praxis? Hur ser argumenten för övervakningsintresset kontra integritetsintresset ut?

Hur används inspelat material från allmän kameraövervakning för att utreda brott? Hur används det som bevis vid rättegång?

- Vad anser allmänheten om kameraövervakning på allmänna och privata platser?
- Vilka faktorer i samtiden kan påverka uppfattningen om och användningen av kameraövervakning; motvilja eller acceptans? Hur kan man förklara värderingsförändringar i och med samhällelig och teknologiska utveckling?
- Vad kan man dra för slutsatser av det empiriska materialet med hjälp utav normmodellen¹⁴?

---

¹⁴ Förklaras under rubriken: Tankemodell för rättslig in och output.

Metod¹⁵

Metodologiskt verktyg

Normvetenskapen och framförallt normmodellen, som förklaras i avsnittet: Tankemodell för rättslig in och output, är den metodologiska grunden i uppsatsen. Modellen kommer att användas för att uppfylla syftet med uppsatsen och appliceras i inledningsskedet på tankemodellen (se nedan) och kommer sedan avslutningsvis appliceras på det empiriska och teoretiska materialet.

Tankemodell

Abduktion är den process som leder från observation till prövbar hypotes i syfte att utröna samband bakåt, dvs. man går från verkan till orsaker. Metoden används om man vill utforska bakomliggande samband och vad som har lett fram till vissa reaktioner hos en människa eller till något annat skeende. Alltså i stora drag se och förstå en människa eller ett fenomen i sitt sammanhang, men inte kartlägga exakta orsakssamband. Abduktion innebär sammanfattningsvis att vara spårfinnare och följa ledtrådar bakåt mot en sann eller fruktbar/ meningsfull kunskap utifrån frågor som väcks av observationer.¹⁶

Grunden till betraktelsen: in- output. På övervakningskameror och videoapparater finns in och outputs. Det handlar om växelverkan av det som man tar in och det man sänder ut. Jag syftar till att undersöka rättsliga in och outputs i relation till allmän kameraövervakning. Den konstnärliga tolkningen på framsidan kan tydas på två sätt: Att ett mekaniskt öga förser den blinda rättvisan med vad det övervakar. Eller så kan den lösa kontakten symbolisera att rätten förser kameran med elektricitet för att den ska kunna övervaka allmänheten.

Genom den empiriska undersökningen söker jag den verkliga bilden; de faktiska förhållanden som ligger till grund för allmän kameraövervakning. Genom enkätundersökningar stämmer jag av med andras bilder och uppfattningar. Genom intervjuer med användare utav kameraövervakning är vi veta hur det går till. Genom intervjuer med polis och åklagare får vi veta hur inspelat material används.

Med teorierna så närmar jag mig förståelsen för min egen tankemodell, allmänhetens uppfattning samt vad som kan ligga till grund för att använda allmän kameraövervakning i samhället.

Metod för empiriskt material

En metod är ett redskap; ett sätt att lösa problem och komma fram till ny kunskap. Jag har valt att använda både kvalitativ och kvantitativ metod, i den empiriska undersökningen, för att utnyttja respektive metods fördelar. Den grundläggande skillnaden mellan dessa är att i den kvantitativa metoden omvandlas informationen till siffror som ska analyseras och i den

---

¹⁵ Delar av metoden är hämtat från den metod jag utarbetade i: Dansk, J & Jumme, B, "Effektiv brottsbekämpning kontra integritet - 'Dina tio siffror eller din kropp'- en studie i tulltjänstemännens befogenheter vid gräns mot annat Schengenland". B-uppsats i rättssociologi vt 2002

¹⁶ Engquist, Anders "Om konsten att samtala" Rabén Prisma 3:e upplagan 1996 s 224 ff

kvalitativa metoden är det tolkning och uppfattning av materialet som belyses.¹⁷

Den kvantitativa metodens syfte är att förklara och beskriva det som mätningar visar. Den har sin styrka i att förklara olika företeelser och genom statistisk göra generaliseringar. Nackdelen med metoden är att den riskerar att generalisera och plocka sönder för mycket, medförande att individuella skillnader försvinner i datamängden.

Kvalitativ metod innebär djupstudie på ett urval individer eller organisationer. Det centrala i insamlandet av information är att få en djupare förståelse och beskriva det fenomen man studerar.

Induktiv datainsamling

Jag har samlat in primärdata genom intervjuer och enkäter som jag sedan sammanställt. Jag använder mig även av befintlig information såsom hemsidor, tidningsartiklar, relevant litteratur samt utredningar och rapporter. Jag har tagit del av tillstånd- och domstolsbeslut rörande ansökningar om allmän kameraövervakning samt domar från ärenden där inspelat material har använts som bevis. Datainsamlingen har skett induktivt med underlag av de formulerade frågeställningarna för uppsatsen.

Intervju som undersökningsmetod

En intervju har en uppgiftsrelaterad grund till skillnad från ett samtal. Den grundläggande principen för kvalitativa intervjuer är att skapa en ram inom vilken intervjupersonerna med egna ord kan uttrycka känslor och åsikter. Motsatsen till denna intervjuform är den strukturerade. Där ställer intervjuaren bestämda frågor och respondenten måste svara med redan formulerade svarsalternativ. *Att ställa frågor är oftast det lättaste sättet att få information om hur en person uppfattar eller känner inför en företeelse vi intresserar oss för*¹⁸.

Anonymitet

Jag har klargjort för respondenterna i intervjuerna att svaren används i akademiska syften och att de själva har fått tagit ställning till om man kan utskilja deras identitet i materialet.

Utformning av Intervjuguide

Med utgångspunkt från problemformuleringen och syftet i uppsatsen samlade jag det material som ligger till grund för min analys. Jag har valt en *öppen intervjuform* med intervjuguide¹⁹; vilket innebär att jag förberedde ämnen som skulle diskuteras. Guiden gjorde det lätt för mig att formulera och anpassa frågorna till respondenten samt att jag kunde kontrollera tiden och styra intervjun på rätt spår. När många olika personer intervjuas är guiden en hjälp att systematisera och göra materialet mer lättillgängligt. Eftersom intervjuer har genomförts vid tre myndigheter, med olika arbetsuppgifter i relation till kameraövervakning, har jag haft en

---

¹⁷ Rosengren & Arvidsson, Sociologisk metodik, fjärde upplagan, Falköping 1992

¹⁸ Lantz, Annika, *Intervjumetodik –Den professionellt genomförda intervjun*, Studentlitteratur, Lund 1993

¹⁹ Se bilaga 1: Intervjuguiden för Länsstyrelsen, polisen och åklagare

grundguide och sedan förberett med frågor inriktade på respektive verksamhet.

Urval

Urval handlar om vem, vilka eller vad som ska intervjuas eller observeras. Detta urval är ofta ett resultat av vad man önskar och vad som är praktiskt möjligt. Det kvalitativa urvalet kräver inte ett stort antal intervjuobjekt utan lägger snarare vikten på att intervju dem som besitter mycket information om ämnet²⁰, därav valde jag att intervju personer vid Länsstyrelsen, Polisen och Åklagarmyndigheten i Skåne län. Jag blev ej tilldelade intervju personer av så kallad *gatekeeper*.

Intervjuförfarandet

Den genomsnittliga intervjutiden var ca 3 timmar. Jag presenterade mig och gav respondenterna information om syftet med arbetet samt diskuterade anonymiteten. Totalt genomfördes tio intervjuer²¹. Eftersom jag använde mig utav intervjuguide så ställdes frågorna inte i någon förutbestämd ordning. Vid tillfällen omformulerades även frågeställningarna för att följa respondenten. I andra fall behövdes frågan inte ställas för att respondenten redan gett oss informationen jag sökte genom de öppna svaren. Jag lät respondenterna själva ta upp problemområdet och vidareutvecklade sedan intervjun med stöd av intervjuguiden. Jag valde att inte använda bandspelare eftersom det kan verka hämmande på respondenten

Bearbetning av intervjuerna

Efter intervjun studerade jag anteckningarna, för att sedan sammanställa intervjun. Resultatbearbetningen av intervjuerna är sammankopplad med sekundära informationskällor (verifierade av primärkällan) och presenteras i löpande text. Avsnitten innehåller en fortlöpande analys.

Enkätundersökning

Enkätundersökningar har hög grad av standardisering genom att de innehåller frågor med fasta svarsalternativ. Enkäten består av ett formulär som respondenten fyller i själv. Den standardiserade intervjun, där frågorna i hög grad är formulerade på förhand, brukar förknippas med kvantitativa studier.²² En kvantitativ undersökning utgår från respondenternas uppfattning om ett fenomen, *den sociala verklighet som antas existera objektivt*²³.

Urval och utformning av enkät

Enkäten syftar till att undersöka vad respondenterna anser om kameraövervakning på olika platser samt om de tror att färre brott begås i och med övervakning.²⁴ Med tiden i avvägning använde jag av mig s.k. e-

---

²⁰ Patton, M.Q, *How to use Qualitative Methods in Evaluation*, Newbury Prk, Sage, 1987

²¹ Med fördelningen: Länsstyrelsen 2, Polisen 4, Åklagare, 4

²² Eljertsson, Göran, *Enkäten i praktiken- En handbok i enkätmetodik*, Studentlitteratur, Lund 1996

²³ Lantz, A, *Intervjumetodik*, Studentlitteratur Lund 1993

²⁴ För en överblick se bilaga 2: Enkätmall

mailenkäter, för att få snabba svar och snabb spridning på materialet. Eftersom frågorna inte syftar till att ifrågasätta respondenternas kunskap i ämnet undviker man möjligheten att 'ta reda på svaret'.

Jag sände ut enkäter till en nätverkslista; sammanställd med ett brett utval av personer från skola, föreningar, arbetsliv etc. Mottagarna ombeddes att svara på enkäten samt vidarebefordra enkäten till sina personliga mailinglistor. Bortfall genom att personer avböjde att ta sig tid att svara på enkäten har ej dokumenterats, eftersom man inte vet hur många e-mailenkät nått. Jag har även valt att använda en referensgrupp: interner på ett fängelse i Malmö; för att få en uppfattning av hur allmän kameraövervakning tolkas av kriminellt belastade personer.

Bearbetning av enkät

Jag har sammanställt det kvantitativa resultatet och redovisar det i en översiktstabell; för att få en åskådlig blick av respondenternas svar. Totalt 221 respondenter svarade på enkäten, varav 106 kvinnor och 115 män. Svarsfrekvensen presenteras i procentform och skillnader har jämförts och markerats. Efter översiktstabellen kommer ett urval av respondenternas motiveringar till svarsalternativen. Referensgruppen består av 18 interner och sammanställningen av deras svar kommer att jämföras med övriga tillfrågade. Referensgruppens motiveringar redovisas parallellt under egna rubriker.

Materialets inflytande på resultatet - källkritik

Jag anser att intervjuerna, enkät och intervjuundersökningen har gett mig tillräckligt med material för att besvara mina frågor. Jag har varit medveten om störningarna som kan uppkomma genom valet av metoderna. *Det intressanta är inte alltid om materialet är identiskt med verkligheten utan det kan vara meningsfullt att undersöka processerna bakom tillkomsten*²⁵. Intervjuarens roll är ibland svårbedömd och jag kan aldrig veta om de respondenterna ändrar sin framtoning utefter vad de tror att jag vill veta. Men med hjälp av metod teorier har jag försökt avhjälpa detta. När det gäller intervjuerna var jag noga med att låta respondenterna lyfta fram sina problemområden för att förhindra att de svarade utifrån vad de trodde jag ville höra. Även om jag fick liknande svar av respondenterna så försökte jag att inte koppla den givna informationen till min förståelse. Varje intervju svar bemötte jag som om det var första gången jag hörde informationen. För att visa hur slutsatser har dragits redovisar jag min metod, intervjuguide och resultatbearbetning av intervjun.

När det gäller intervjuundersökningen har jag sökt efter den *common sense* som de tillfrågade har. Min egen uppfattning har en underliggande betydelse för utformandet av frågorna, men jag har inte på något sätt styrt frågorna för att påverka resultatet. Jag valde att inte utforma en hypotes som skulle verifieras eller falsifieras eftersom svaren har ett samband med resterande undersökning och den huvudsakliga strävan är att besvara uppsatsens frågeställningar.

---

²⁵ Lundquist, L Det vetenskapliga studiet av politik Studentlitteratur 1993

Källkritisk granskning har genomförts på de sekundära informationskällorna. Jag har dubbelkollat informationen och i vissa fall tagit kontakt med den primära källan för att verifiera uppgifterna. Information som hämtats från Internet är inte alltid säker information eftersom man inte kan veta om uppgifterna har ändrats.

Jag har försett läsaren med det bakgrundsmaterial som krävs för att följa arbetet och för att spåra källor. En del information har jag tagit med som bilagor för att underlätta för läsaren samt att ge en överskådligare inblick i bakgrundsmaterialet.

Uppsatsens disposition

- **Tankemodell för rättslig in och output**

Normvetenskaplig modell. Abduktiv modell kring rättslig in och output av allmän kameraövervakning i relation till rättens öppen och slutenhet.

- **Empiriskt material med fortlöpande analys:**

Länsstyrelsen; tillstånd och tillsyn
Justitiekanslern samt förvaltningsdomstol
Polisiär kameraövervakning
Spanings- och utredningskomplement
Åklagare; bevisning i brottmål

- **Teorier med fortlöpande analys**

Teorier om samhälls- och normutveckling:
Informationsteknologisk utveckling.
Visuell kultur samt populärkulturella influenser.
Normbildning och värderingsförändringar.

- Avslutning
- Förslag till vidare forskning

Tankemodell för rättslig in- och output

Normmodell

”Rättsliga medel användes av enskilda, företag och organisationer i många sammanhang och för många olika ändamål”²⁶; såsom ”underlag för samverkan, för krav, för att lösa konflikter och för politisk påverkan”²⁷
I relation till detta kan man belysa rättens /.../ direkta och indirekta betydelse för problemsituationen inom olika livsområden och för olika samhällsgrupper.²⁸

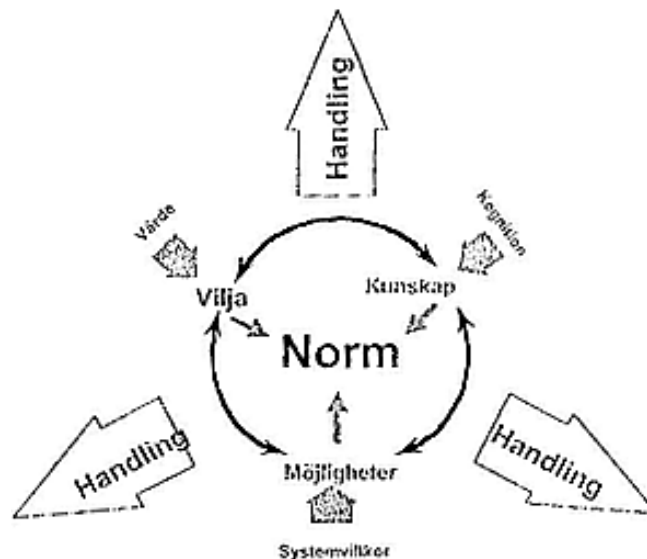
Analysen av rättsregler har tenderat att fokusera på det som s a s gör normen till rättsregel och inte till vilka faktorer som ger upphov till den norm som rättsregeln består av och inte heller vad som kännetecknar normer som sådana.²⁹

Håkan Hydén menar i sin bok ”Normvetenskap”: att normer, individuellt eller allmänt omfattade, medvetna eller omedvetna, styr handlandet. Rättsregler i sin tur är inget annat än upphöjda normer som kopplas till en statlig tvångsmakt.³⁰ Hans normmodellen (se nedan) bygger på att normen har tre förutsättningar:

Vilja och värderingar (V) hänger samman med vilka värden som individen omfattar och vilka drivkrafter som gör sig gällande; motivationen för mänskligt handlande.

Kunskap (K) och kognition. Hur vi ser och uppfattar världen, kopplat till ålder kön, utbildning, etisk tillhörighet, socio- ekonomisk ställning etc.

System och möjligheter (SM). Strukturellt bestämda systemvillkor; utifrån bl.a. det naturliga systemet och det ekonomiska systemet.

²⁶ Stjernquist & Widerberg, Rätten i samhällsbyggandet, Nordstedts, 3:e upplagan, 1989, Lund s 61

²⁷ ibid. s 62 ff

²⁸ ibid. s 66

²⁹ Hydén, Håkan, *Normvetenskap*, Lund Studies in Sociology of Law, 2002

³⁰ ibid. s 131

En norm kan uppstå genom olika kombinationer av de tre förutsättningarna, *dvs normen kan ha sin utgångspunkt i viljan eller i system och möjligheter*³¹. T.ex. kan den politiska viljan bli lag genom kunskap om hur man effektiviserar viljan så det blir en handling. Därtill hör de faktiska möjligheterna, eller systemförutsättningarna att genomföra det man vill.

Rättsregelns användningsområde

Tillståndsgivande myndighet reglerar i sitt beslut vad som är tillåtet eller ej, utefter lagen. Kameran ger innehavaren möjlighet att filma, för att sedan spela upp materialet vid behov. Det syfte som verktyget har i lagen är att förhindra, förebygga, avslöja och identifiera brott; en handling som på förhand är rubricerad som brottslig.

Materialet som inhämtas genom detta verktyg är ämnat att spelas upp i rättsliga sammanhang för att verifiera en brottslig handling. Output från den lagstiftande makten är således att skapa möjligheter för användningen av verktyget och input är att rättsväsendet ska tolka materialet utifrån fastställda rättsregler. Min tankemodell illustreras på omslaget av uppsatsen och kan tolkas på två sätt: Att ett mekaniskt öga förser den blinda rättvisan med vad det övervakar. Eller så kan den lösa kontakten symbolisera att rätten förser kameran med elektricitet för att den ska kunna övervaka allmänheten.

Kognitivt öppet och normativt slutet system

Med utgångspunkt i ovanstående resonemang ska jag belysa Luhmans teori om rätten som kognitivt öppet och normativt slutet system. Inte bara för att rättssystemet tolkar det inspelade materialet utifrån sin binära kod; lagligt eller olagligt. Användningen av inspelat material i rättssystemet blir även en ny form att detektera handlingar som brottsliga och det är inte själva regleringen som berör kameraövervakningen som är av intresse; utan det rättsliga systemets reella funktion. Med andra ord rättssystemet kan inte säga att det ligger utanför rättssystemet eftersom det som ska avgöras utifrån det inspelade material *de facto* hör till rättssystemets logik: att avgöra om en handling är legal eller illegal. Som Luhman konstaterar: *"Law emerges only if, and only in so far as, the need is communicated to distinguish between legal and illegal."*³².

Rättssystemet "behöver" således inte ha kunskap i redigeringsmöjligheter, manipulering av bilder etc. de ska döma utefter laglig fakta. Inte heller behöver systemet ifrågasätta rättssäkerheten i användning eller hantering av inspelat material eftersom även detta regleras genom lag. Nu menar Luhman att den frågan kan bli rättslig relevant genom att man gör den rättsligt relevant.³³

Det finns redan en binär kod som säger att: kameraövervakning är laglig under vissa omständigheter och under andra illegal. När materialet används som bevismaterial så kan det avgöras om materialet införskaffats

---

³¹ ibid. s 285

³² Luhman, Closure and Openess: On Reality in the World of Law.

³³ Jämför "*thallium*" och "*legal relevance*", bid. s 340- 341

på ett lagligt eller ett illegalt sätt. Om det skulle visa sig att materialet är illegalt införskaffat så torde det inte vara föremål för bevis om brott- även om materialet påtagligt bevisar ett brott. Genom det rättsliga språket i det normativt slutna systemet- ska tvister avgöras. Genom att det politiska systemet har fastställt att det rättsliga systemet ska tolka materialet utefter sitt språk, så kan man påstå att detta är vad Luhman menar med rättssystemets slutenhet, men:

/.../ the fact that the legal system is dependent on the operational mode of communication and therefore necessarily takes on social preconceptions and links up with society's construction of reality must be distinguished from the law's special cognitive operations which prepare legal decisions or process other legal expectations. The law can of course not cognitively verify all implications of its continuous communication, or even merely qualify them as cognition. In this respect, it may remain ill-defined, but presupposes that any communicatively processed assumption can be an object of cognitive verification, as soon as the autopoiesis of law, the processing of normative expectations, so requires.³⁴

Om det mekaniska ögat som förser rätten med sin bild av verkligheten, då kan inte subsystemet själv avgöra om det är av relevans: eftersom det är ett annat system som har fattat beslutet om övervakningskamerans funktion och dess användning i det rättsliga systemet. Detta tolkar jag som en extern påverkan på rättssystemet och att rättssystemet 'måste' anpassa sig till '*the environmental pressure*'.

Följande kan problematiken med denna externa påverkan förklaras genom Teubner: "*Environmental evolution [in this view] is directly influencing legal evolution, even if filtered through the internal mechanism.*"³⁵ Risken att ett öppet system villigt följer instruktioner "*i.e. the selective pressures of the environment*"³⁶ kan i teorin undvikas med att man hänvisar till systemets "*autopoietic closure*" menar han. Teubners tes är:

...the emergence of autopoiesis signifies for the legal system a dynamic shift of the functions of evolution inwards; an internalization of mechanisms from 'external' societal mechanisms of evolution to 'internal' legal mechanism is involved, in that sense that *external mechanisms can only have a 'modulating' effect on legal developments while the evolutionary primacy passes over to internal structural determination.*³⁷

Det jag syftar till i min bild av problematiken kring kameraövervakning skulle Teubner kalla det '*pre-autopoietic stage of the legal system*', att jag tenderar att '*fuse social and legal development*'³⁸. Om autopoiesis symboliserar internaliseringen av de tre funktionerna av evolution: '*variation, selection and retention*', då är, under '*pre-autopoietic*'

---

³⁴ ibid. s 341

³⁵ Teubner, *Evolution of Autopoietic Law* s 231

³⁶ ibid.

³⁷ Teubner s 232

³⁸ Teubner s 232-233

förhållanden, alla tre funktionerna fixerad i samhällsliga institutioner och har därför en extern relation till rättssystemet.³⁹

Teubner menar att när autopoiesis inträder så internaliseras dessa funktioner och de interna mekanismerna tar över. Med andra ord så kan bara evolution ske efter subsystemets determinerade strukturer.

Teubner belyser dock att:

*In co-evolutionary processes it is not only the autopoiesis of the legal system which has a selective effect on the development of its own structures; the autopoiesis of other system and that of society also affects- in any case in a much more mediatory and indirect way- the selection of legal changes.*⁴⁰

I fallet med kameraövervakningen så hävdar jag att det inte handlar om en evolution inom rättssystemet. Kameraövervakningen är länkad till rättssystemet p.g.a. att det inspelade materialet får rättslig relevans; eftersom syftet med det "*can be formulated in the relevance criteria of legal dogmatics*".⁴¹ Med andra ord att använda rättsreglerna för att döma utifrån fastställda kriterier i diverse paragrafer rörande; stöld, skadegörelse, intrång, inbrott m.m. I rättsliga termer skiljer sig inte avgörandet om ett brott har begåtts eller inte beroende på om brottet har identifierats och anmälts genom en övervakningskamera eller på annat sätt. Rättssystemets uppgift är, återigen, att skilja på lagligt respektive illegalt. Med andra ord så innebär inte användningen av inspelat material från kameraövervakning några påtagliga förändringar inom rättssystemet. Förändringarna har skett i det sociala systemet. Efter den följande empiriska undersökningen presenteras modellen för hur den rättsliga in och output av allmän kameraövervakning ser ut.

---

³⁹ ibid.

⁴⁰ Teubner s 235-236

⁴¹ Teubner s 233

Rättsregeln

Länsstyrelsen: Praxis och tillståndsbeslut

Kameraövervakning har sedan 1970-talet varit ett utav Länsstyrelsens arbetsområden. Länsstyrelsen är tillstånds och tillsynsmyndighet vid uppsättning av övervakningskameror. Praxis regleras i lagen (1998:150) om allmän kameraövervakning⁴² (LAK) sedan 1998 som ersatte lagen (1990:484) om övervakningskameror m.m. Ansökningar eller anmälningar som kommer in behandlas efter de kriterier för tillståndsgivning som är formulerade i LAK. Bakgrund till beslut om tillstånd står oavkortat i relation till LAK och Förordning om allmän kameraövervakning (1998:314).

Det första som Länsstyrelsen måste ta i beaktande är om allmänheten har tillgång till platsen eller inte. Det krävs varken tillstånd eller anmälan för att få bedriva kameraövervakning där allmänheten inte har tillgång. Däremot gäller reglerna om upplysningsplikt och tystnadsplikt samt även regeln i 1 § som föreskriver att allmän kameraövervakning skall bedrivas med tillbörlig hänsyn till enskildas personliga integritet. Det förekommer dock ingen tillsyn av sådan kameraövervakning.

Utrymmen i affärer, varuhus, banker m.fl. platser anses utgöra platser dit allmänheten har tillträde, såvida frågan inte är om utrymmen för personal, lagring av varor, kontor, underhåll, drift m.m. Många områden i naturen, t.ex. skogs- och vattenområden utgör också platser dit allmänheten har tillträde. Skolbyggnader och skolgårdar får anses utgöra platser dit allmänheten inte har tillträde. I hotell får allmänheten anses ha tillträde till lobbyn innefattande området fram till receptionen. I sjukhus har allmänheten tillträde till reception, väntrum och liknande utrymmen. Utrymmet i en chartrad buss utgör en plats dit allmänheten inte har tillträde⁴³.

Anmälan om kameraövervakning

För att en anmälan ska registreras så måste sökande betala en anmälningsavgift på 700 kronor. Anmälningsblanketten är utformad efter de kriterier som måste uppfyllas i lagen, 11,12, 15-18 §. Sökande får inte installera kameran innan registreringen är klar.

Länsstyrelsen gör ingen kontroll på juridisk eller fysisk person. Handläggarna kan till exempel inte jämföra med brottsregister och liknande. Gällande tillsyn skall anmälningar av kamerainnehav prioriteras avseende butik, bank och post. Fram till årsskiftet 2002/2003 har Länsstyrelsen genomfört 170 ärenden av tillsyn. Resursbrist gör att den delen av verksamheten blir lidande. Handläggarna hinner inte kolla upp alla med befintliga tillstånd, därav finns ingen tillsyn av kameraövervakade platser utan tillstånd. Geografiskt är det ett stort område att täcka upp på fyra personer. Allmänheten vänder sig dock till dem med förfrågningar om vissa platser har tillstånd.⁴⁴ När Länsstyrelsen

⁴² Se bilaga: 3 Lagen (1998:150) om allmän kameraövervakning

⁴³ SOU 2002: 110, Kameraövervakning i brottsförebyggande syfte

⁴⁴ Mellan 1998-2002 inkom 31 stycken förfrågningar från allmänheten.

får information om en kameraövervakad plats som saknar tillstånd, kontaktas och informeras innehavaren om reglerna. Handläggarna är medvetna om att alla inte känner till lagen, sällan sätter de igång en rättslig process enligt 26 §. Genom kontakt med innehavaren klarar man upp situationen och innehavaren tar kamerorna ur bruk tills tillstånd sökts och beviljats.

Totalt 673 registrerade anmälningar finns i Skåne län⁴⁵. I Malmö inom den senaste anmälningen den tjugonde november 2002 och antalet registreringsbeslut uppgick då till 164 stycken. I Lund finns för närvarande 45 stycken registrerade anmälningar.

Uppgifterna på anmälan förs in i ett dataprogram som automatiskt fyller i registreringsbeviset som sedan sänds till den som ska bedriva kameraövervakning. Länsstyrelsen medsänder information om upplysning, bevarande av material och tystnadsplikt.

När det gäller upplysning om kameraövervakning så är det genom installatör eller bevakningsfirmor som man erhåller skylten. Det är förbjudet enligt upplysningsplikten att kameraövervaka allmän plats utan att sätta upp en skylt. Däremot finns inget straffåläggande på att använda en sådan skylt utan att kameraövervaka platsen. Det finns i dagsläget inga krav på säljare eller distributörer av bevakningsprodukter att informera köparen om anmälning av eller tillstånd för kameraövervakning. ”Branschföreningen Swelarm har tagit fram råd och anvisningar vid planering och inköp av system för kameraövervakning.” Anvisningarna gäller syfte med övervakning, kvalitet på och placering av utrustning, vem som ska ta hand om övervakningen etc. Anvisningar tar inte upp något om att informera kunden om LAK eller tillhörande anmälningsplikt eller regler för tillstånd.⁴⁶ I SOU 2002:110⁴⁷ finns betänkandet att öka kraven på installatörer eftersom det har funnits ärenden där företag har installerat kameror utan att anmälan gjorts eller tillstånd beviljats.

Ansvaret bör innefatta att leverantören i samband med överlåtelsen skall informera köparen om de lagliga förutsättningarna för att kameraövervakning skall få bedrivas. Ifall leverantören uppsåtligt eller av vårdslöshet underlåter att lämna sådan information och kameraövervakning därför bedrivs i strid med lagen, bör leverantören kunna förpliktas att betala skadestånd till en enskild som drabbats av skada och kränkning av den personliga integriteten på grund av den felaktiga kameraövervakningen.⁴⁸

Ansökan om tillstånd till allmän kameraövervakning

Ansökningsavgiften är 2700 kronor och ska betalas samtidigt som ansökan lämnas in. Ansökan tas inte i beaktning om avgiften inte betalats. Avgiften återbetalas inte vid eventuellt avslag på ansökan. Utformningen av ansökningsblanketten och uppgifterna som ska lämnas som underlag för beslut om tillstånd, kan beskådas i bilaga 4.

---

⁴⁵ Vid avläsning 2003-05-06

⁴⁶ SOU 2002:110

⁴⁷ SOU 2002:110

⁴⁸ SOU 2002:110 s 149 ff

Många vänder sig till länsstyrelsen för att ställa frågor rörande kameraövervakning. Även om Länsstyrelsen inte kan lämna besked om beslut i förhand så kan de avråda från att lämna in en ansökan när syftet med övervakningen inte överensstämmer med vad som regleras i lagen. Däremot hindras ingen från att söka. – ”Många gånger kan personen ha varit i kontakt med polis som uppmanat dem till kameraövervakning, trots att ändamålet för övervakningen eller platsen för övervakningen inte täcks av LAK.” Å andra sidan så har det hänt att Länsstyrelsen har besökt en plats innan ansökan har lämnats in för att ge råd om och undersöka förutsättningarna för installation, detta har då rört *större ärendena* såsom övervakning av offentliga platser eller industriområden.

Det är få ärenden som avslås helt, men många ärenden får delvis avslag och föreskrifter reglerar villkoren för användningen av kameraövervakningen. Det kan röra sig om kamerans placering och inspelningsvinkel, tider för inspelning etc. som ändras för att tillståndet ska beviljas. Personalen på Länsstyrelsen måste vara väl insatta i tekniken och de nya produkterna på marknaden. Branschtidningar och aktiv informationssökning används för att veta vad som är tekniskt möjligt att begära i ett beslut. I intervjun framgick att – ”man på sin fritid läser för att hålla sig a jour”.

När tillstånd beviljats meddelas sökande och andra berörda parter med: bakgrund och skäl till beslut, eventuella föreskrifter och särskilda villkor för: ändamål, placering och plats för kameraövervakning, bevaring och hantering av lagrat material etc. samt information om hur man överklagar beslutet.

I Skåne län har totalt 1013 tillstånd beviljats⁴⁹. I Malmö har 323 platser tillstånd för allmän kameraövervakning och i Lund 83 platser.

Justitiekanslern (JK) och överklagande av beslut

När länsstyrelsen beviljat tillstånd för allmän kameraövervakning granskas beslutet av JK (även avslag), med undantag av övervakning som berörs av anmälningsplikt. För att Justitiekanslern skall få kännedom om alla beslut skall en kopia av ett beslut överlämnas till JK vid expediering⁵⁰. JK kan överklaga beslut till länsrätten och har en tidsfrist på tre veckor efter fattat beslut.

Justitiekanslern (JK) skall enligt lagen (1975:1339) om justitiekanslerns tillsyn vaka över att de som utövar offentlig verksamhet efterlever lagar och andra författningar samt i övrigt fullgör sina åligganden. Tillsynen över den offentliga verksamheten är inriktad främst på att denna fullgörs på ett formellt riktigt sätt utifrån de krav som kan ställas upp i olika författningar.⁵¹

⁴⁹ En del platser innefattas av fler tillstånd än ett.

⁵⁰ 6 § förordningen om allmän kameraövervakning

⁵¹ <http://www.justitiekanslern.se/2003-05-16>

Under 2002 överklagade Justitiekanslern elva⁵² beslut som hade fattats av länsstyrelser runt om i landet. *Av de avgjorda ärendena kan särskilt nämnas principiellt viktiga domar från Kammarrätten i Stockholm och från Kammarrätten i Göteborg som båda i huvudsak innebar att kameraövervakning i taxibilar tilläts.*⁵³ När det sedermera kommer in ansökan om tillstånd för övervakning i taxibilar till Länsstyrelsen så används dessa domar som prejudikat och tillståndsbeslutet utformas utefter vad som gällde i ovanstående fall. På så sätt undviks överklagande från JK.

I Skåne län har JK under perioden 1998 till 2002 överklagat tio beslut av 1217 registrerade ärenden. Här nedan följer en sammanställning av överklagande från 1998-01-01 fram till dagens datum, ordnade efter datum för Länsstyrelsens beslut.

Lokal/plats	Kommun/sökande	Lst beslut	Klagande	Instans	Utgång	Datum
Korridor och allmänna utrymmen	Helsingborg/ Hbg Tingsrätt	1998-02-05	JK	LR	Avslår Överklagandet	1998-11-25
Entrédörr och trapphus	Svedala/ Svedala kommun	1999-03-15	JK Kommunen	LR KR	Delvis avslag Fastställer Lst beslut	1999-09-27 2001-01-04
Stadsparken	Helsingborg/ Polismyndigheten i Skåne	1999-07-02	JK Sökande JK	LR KR RR	Bifall till överklagande Fastställer Lst beslut Fastställer KR beslut	1999-12-21 2000-05-03 2000-11-14
Möllvångstorget	Malmö/ Polismyndigheten i Skåne	1997-07-02	JK Sökande JK	LR KR RR	Avslår överklagandet Avslår överklagandet Ändring av klockslag- i övr. ingen ändring	2000-03-03 2000-03-29 2000-11-14
Väntrum och korridor i tandläkarmottagning	Lund/ Citytandläkarna	2000-02-03 Avslag	Sökande	LR	Avslår överklagandet	2000-03-22
Öresundsbron	Malmö/ Öresundsbrokonsortiet	2000-03-06	JK	LR	Öresundsbrokonsortiet begärde att tillståndet skulle upphävas. Jfr nytt beslut 2000-06-28	
Gångbro över Stambanan	Osby/ Osby kommun	2000-03-15	JK	LR	Ändring av Lst beslut ifråga om klockslag	2000-07-21
Hotellreception	Malmö/ Good Morning Hotels	2000-05-18 Övervakning :ja Inspelning: nej	Sökande Sökande	LR KR	Avslår överklagandet Fastställer Lst beslut	2000-07-18 2000-11-21
Öresundsbron	Malmö/ Öresundsbrokonsortiet	2000-0628	JK (villkor bevarande-tid)	LR	Delvis ändring	2000-12-04
Entréhall	Trelleborg/ Trelleborgs Hamn AB	2001-09-06	JK	LR	Målet avskrivet- JK återkallat överklagandet	2001-10-19

⁵² Under budgetåret avslutades tio rättegångar i ärenden rörande allmän kameraövervakning. <http://www.justitiekanslern.se/> 2003-03-11

⁵³ Enligt konceptet skall en övervakningskamera automatiskt ta fem eller sex stillbilder av passageraren i en taxibil i samband med att denne stiger in i taxibilen och stiger ut ur bilen. Bildupptagningen skall ske då bildörren öppnas och pågå endast under några få sekunder. Inga ljud skall tas upp. Bilderna skall spelas in och förvaras i krypterat skick i en så kallad svart låda i taxibilen. Taxiförarna kommer inte att få tillgång till de bilder som spelas in utan åtkomsten skall vara förbehållen någon särskilt utsedd person på taxibeställningscentralen. Bilderna granskas bara om ett brott har ägt rum och en brottsutredning inletts hos polisen

Bensinstation	Båstad/ Båstad Petroleum AB (Statoil)	2001-09-21	Sökande Lst	LR KR	Bifall till inspelning vid pumparna KR ändrar inte LR dom	2001-11-19
Bensinstation	Trelleborg	2001-12-18	Sökande	LR	Bifall till inspelning vid pumparna	2002-05-21
Polisiär övervakning av restaurang på Möllevångstorget	Länskriminalen i Skåne	2002-12-11	JK	LR	Inhibiterat betr. Undantag från upplysningsplikten. JK återtagit överklagande. LR upphävt interrim. Beslut	2003-01-07 2003-02-05
Dunckers Kulturhus	Helsingborg	2002-07-12	JK	LR	Målet avskrivet- JK återkallat överklagandet	2003-03-06
Räddningsstationens närområde	Landskrona/ Räddningstjänsten	2002-12-12	Sökande	LR	Avslår Överklagandet	2003-02-28
Lokaler inom Karlsbadet	Eslöv/Eslövs Motionscenter Hälsostudion AB	2003-02-05	JK	LR	Pågående..	

Förkortningar: **Hbg**-Helsingborg, **JK**- Justitiekanslern, **KR**-Kammarrätten, **LR**- Länsrätten, **Lst**- Länsstyrelsen, **RR**-Regeringsrätten.

Länsrätten- Förvaltningsdomstolen

Enligt 29 § i LAK kan JK överklaga beslut för att ta till vara allmänna intressen. För att exemplifiera hur detta kan gå till och för att belysa vad som kan ligga till grund för rättens beslut tittar vi närmare på följande överklagade ärende.

Ärende:

Bakgrunden till ärendet: Polisen i Malmö har fått beviljat tillstånd⁵⁴ att, under två månader, kameraövervaka inne i en restaurang på Möllevångstorget med undantag från upplysningsplikten (4 § LAK). Det hade förekommit allvarliga brottsangrepp mot restaurangen och dess ägare och kameraövervakningen syftade till att i möjligaste mån förhindra ett brottsligt angrepp under utrednings och rättegångsfasen; rörande skottlossning och knivhot. Enligt LAK 8 och 9 § får polisen under 1 månad använda sig utav kameraövervakning, men efter en månad krävs tillstånd från länsstyrelsen.⁵⁵

✂ ✂

Ur: Länsrätten i Skåne Län, Beslut meddelat i Malmö 2003-01-07; mål nr 12672-02E

JK yrkar att länsrätten, med ändring i Länsstyrelsens beslut, förordnar att Polismyndigheten i Skåne skall lämna upplysning om den allmänna kameraövervakningen genom tydlig skyltning. JK menar att omständigheterna i målet är speciella och länsstyrelsen har genom sitt beslut avvikit från den restriktiva tolkning som normalt görs av möjligheten till undantag enligt 4 § andra stycket i LAK. Mot den bakgrunden måste frågan om undantag prövas av domstol. Samt att länsrätten förordnar om inhibition.

⁵⁴ Länsstyrelsen i Skåne län, Förvaltningsenheten: Dnr 211-58304-02

⁵⁵ Polisen kan även stödja sig på lagen (1995:1506) om hemlig övervakning i särskilda fall (1-3 §). Hemlig kameraövervakning prövas av rätten på ansökan av åklagaren (4 §).

- I restaurangmiljön är integritetsintresset i normalfallet så framträdande att allmän kameraövervakning inte bör få förekomma. I det aktuella fallet har emellertid mycket allvarliga våldsbrott ägt rum och övervakningsbehovet framstår därför som ovanligt starkt.
- Intrånget i enskilda restaurangbesökares privatliv genom den dolda kameraövervakningen är tydlig.
- Det kan i och för sig vitsordas att en öppen övervakning kan medföra en risk att gärningsmannen väljer att rikta ett angrepp mot ett annat objekt. En sådan risk finns emellertid alltid i de fall då övervakningen i första hand syftar till att förhindra brottsliga angrepp. Risken måste alltid vägas mot intrånget i privatlivet.

Skälen för Länsrättens beslut

Ändamålet för övervakningen är angivet mot bakgrund av att det i början av november 2002 förekommit skottlossning mot ifrågavarande restaurang och att det några dagar senare inne i restaurangen förekommit knivhot mot restaurangägaren. I ansökan till Länsstyrelsen har även angetts att upplysning om kameraövervakning skall ske genom skylt på entrédörr samt inne i lokalen. Enligt tjänsteanteckning den 10 december 2002, som gjorts av länsstyrelsens handläggare på ansökningsblanketten, har polismyndigheten på telefon framfört önskemål om att övervakningen kan ske utan upplysningsplikt för att uppnå syftet med övervakningen på ett tillfredsställande sätt [sådan ansökan måste ske skriftligen]. I ansökan har polismyndigheten även uppgett att personalen informerats genom ägarens och polisens försorg. Av handlingarna i ärendet framgår inte huruvida uppgift inhämtats om Malmö kommuns inställning till att kameraövervakningen anordnas utan att upplysning lämnas om den. Länsrätten anser inte att det som framkommit i målet kan anses föreligga som grund för att medge undantag från upplysningsplikten. Länsrätten anser därför att det föreligger skäl att interimistiskt förordna i saken.

Beslut

Länsrätten förordnar⁵⁶ att det av länsstyrelsen i beslutet meddelande undantaget från upplysningsplikten tills vidare inte skall gälla.

Länsrätten förordnande gäller i avvaktan på målets slutliga avgörande eller till dess annat bestäms.

Det ankommer på länsstyrelsen att på grund av bestämmelserna i 20 § LAK meddela de villkor som kan erfordras för upplysning om kameraövervakning.

✍ ✍

Som framkommer av föregående sammanställning på överklagade ärenden återtog JK i senare skede överklagan och länsrätten upphävde interimistiskt beslut. Tillståndet för kameraövervakningen hade vid det tillfället gått ut och kameraövervakningen hade avslutats.

Kriminalinspektören som ansvarade för tillståndet informerar att inga brottsangrepp förekom under den tiden övervakning pågick samt att

---

⁵⁶ Enligt 28 § förvaltningsprocesslagen (1971:291)

kameraövervakningen till största del syftade till att innehavaren av restaurangen skulle känna trygghet.

Åklagaren som hade hand om ”de allvarliga brottsangreppen mot restaurangen och dess ägare” berättar att man släppte en misstänkt p.g.a. osäkra bevis. Åklagaren hade bett utredarna att kontrollera det inspelade materialet från den allmänna kameraövervakningen av Möllevångstorget:

– ”Men den gången jag verkligen hade behövt bilder från platsen så fick jag svaret att det inte fanns något inspelat...kommer inte ihåg om det var överspelat eller om de inte kunde spela in”.

Du är bevakad- vem tittar?

När det gäller övervakning med monitor som visar kameraövervakningen i realtid, utan inspelning, så svarar Länsstyrelsen: - ”*alla som ser monitorn*”. I en del butiker är monitorn placerad på sådant sätt att du som kund själv uppmärksammar monitorn. Denna typ av kameraövervakning är ämnad att hålla uppsikt över lokalen och för att personalen ska kunna övervaka vart kunden är och vad kunden gör. En del butiker har monitorn vid kassan eller inne i personalrummet. – ”*För butiksägare eller personal handlar det om en möjlighet att se utan att följa efter*”.

När tillståndet beviljar inspelning av material, formuleras det i tillståndsbeslutet att endast en begränsad krets eller ”*inte fler än som behövs*” ska ha tillgång till materialet, jämte polis. Vid stora sportsevenemang så kan matchansvarig eller polis förvara materialet tills det ska förstöras eller användas i utredningssyfte vid brott.

När vi talar om integritetsintresset menar handläggare:

– ”*Det är inte någon direkt skillnad mellan att kameraövervaka någon och att stå och observera någon*”. LAK reglerar bara fasta kameror. Att filma någon med rörlig kamera eller fotografera någon är inte förbjudet.

När det handlar om tillgängligheten att köpa kamerautrustningen och möjligheten att kameraövervaka utan tillstånd samt lättheten att redigera och manipulera sådant material, menar Länsstyrelsen att det ligger utanför deras område; - ”*Vi jobbar utefter vad som står i lagen, även om vi är medvetna om att det är möjligt så kan vi inte hindra det på annat sätt än genom tillsyn. Då får man ändra lagen!*” När det gäller att garantera att inspelat material hanteras rätt kan Länsstyrelsen endast hänvisa till vad som står i LAK, och vad som tillståndet beviljar. Handläggaren vet inte hur de skulle agera om det visade sig att någon med tillstånd skulle missbruka materialet. – ”*Tryck- och yttrandefriheten och offentlighetsprincipen är grundlagar och gäller före allmän lag. Om någon skulle sprida inspelat material från en övervakningskamera så får man se om någon enskild individ har tagit skada av det. Men jag vet inte hur vi skulle förhålla oss till ett sådant fall*”.

Handläggaren hänvisar till SOU 2002:110 där man kan läsa följande:

I den utsträckning informationsmängden innehåller personuppgifter gäller personuppgiftslagen. Enligt 9 § personuppgiftslagen måste då uppgifterna t.ex. gallras när de inte längre behövs för ändamålet med behandlingen och ändamålet måste i sin tur vara särskilt, uttryckligt angivet och berättigat.

Själva bilden från kameraövervakningen måste naturligtvis alltid hanteras enligt reglerna i lagen om allmän kameraövervakning oavsett om den kompletterats med textuppgifter eller inte.

En särskild fråga i detta sammanhang gäller vilken lag som är tillämplig på uppgifter i text som behandlas automatiserat tillsammans med en bild från allmän kameraövervakning. Personuppgiftslagens tillämpningsområde definieras i 4–8 §§. Det territoriella tillämpningsområdet regleras i 4 § och i 5 § anges vilken behandling av personuppgifter som omfattas av lagen. I 6 § undantas från lagens tillämpningsområde sådan behandling av personuppgifter som en fysisk person utför som ett led i en verksamhet av rent privat natur. Lagens förhållande till tryck- och yttrandefriheten och till offentlighetsprincipen regleras i 7 och 8 §§.⁵⁷

Missbruk av inspelat material

Det är möjligt att övervaka allmänheten utan tillstånd p.g.a. att utrustningen med lätthet kan införskaffas. Det är även möjligt att missbruka tillståndet genom att bevara eller hantera materialet utöver vad som står på tillstånd eller i lag, även om det är sanktionerat med straff. Sedermera kan man ”missbruka tillståndet lagligt” genom att bilderna kan spridas i media. Om bilder sprids i media har den som lider eventuell skada möjlighet att anmäla till Allmänhetens Pressombudsman. Däremot kan bara tidningsutgivaren stämmas för förtal, man kan inte komma åt uppgiftslämnaren. Tryckfrihetsförordningen gör gällande att man ej kan efterforska i vem som har lämnat uppgifter till publicering. När det är uppenbart vilken tillståndsinnehavare som missbrukat sitt tillstånd om kameraövervakning torde Länsstyrelsen ändå kunna dra tillbaka tillståndet.

Slutsats

Länsstyrelsen uppgifter rör således endast tillsyn av beviljade tillstånd efter anmälan eller ansökan om tillstånd. Utöver detta lämnar Länsstyrelsen yttrande till länsrätten och kammarrätten när JK har överklagat beslut om tillstånd för allmän kameraövervakning.⁵⁸ Genom den nya lagen har antalet anmälningar och ansökningar om kameraövervakning ökat.⁵⁹ Den output man kan se i detta avseende är hur man reglerar användningen och kontrollerar utbredningen av kameraövervakning. Dels genom de beslut som Länsstyrelsen tar, dels genom beslut i förvaltningsdomstolen utefter Justitiekanslerns överklaganden. I förvaltningsdomstolen behandlas främst den s.k. överviktsprincipen; om intresset för övervakningen väger tyngre än den enskildes intresse att inte bli övervakad. Glappet mellan in och output uppstår genom resursbrist och undermålig tillsyn. Anmälningarna uppgår

---

⁵⁷ SOU 2002:110 s 134 ff

⁵⁸ Mellan 1998-2002 har Länsstyrelsen lämnat yttrande eller kallats till muntlig förhandling 16 gånger.

⁵⁹ Se bilaga 5: Fördelning olika kategorier av kameraärenden 1998-2002

till ett antal av 673 stycken i länet. Tillsyn har skett på 170 platser mellan 1999-2002⁶⁰

Frågan om en ny typ av brottslighet kan uppstå genom kameraövervakningen i framtiden kan vi inte besvara idag. Om det ligger i någons intresse samt att det kan innebära vinning för denne, kan man tänka sig att bilder från kameraövervakning kan användas för utpressning eller till försäljning. Kostnaderna för en tidningsutgivare kan bli dryga om dels bilderna har ett högt pris, dels om skadestånd måste betalas ut till den som visats på bilderna⁶¹. För att media ska använda sig utav ”känsligt” bildmaterial måste det väga upp nyhetsvärdet och påverka försäljning av upplagan. Gemene man drabbas troligen inte av att bilder kommer ut i media; däremot kändisar eller offentliga personer.

Hur kameraövervakning används i syftet att förebygga och förhindra brott tillhör inte Länsstyrelsens område. Handläggarna har inget samarbete med polisen (förutom när de är sökande av tillstånd) och får således inte veta hur många brott som avslöjas eller klaras upp med hjälp av kameraövervakning. Länsstyrelsen arbetar slutar därmed utefter vad som regleras i LAK och i Förordning om allmän kameraövervakning (1998:314).

Nästa avsnitt ger oss inblick i hur polisen använder den allmänna kameraövervakningen.

---

⁶⁰ Se bilaga 5: Fördelning olika kategorier av kameraärenden 1998-2002

⁶¹ Dyra bilder. I fallet med Zlatan Ibrahimovic, Spy Bar och Aftonbladet så träffades en uppgörelse mellan Zlatan och Aftonbladet, priset för bilderna inklusive ersättning till fotbollsstjärnan ska ha uppgått till sju siffrigt belopp. Bilder från nattklubben publicerades i tidningen i samband med en artikel där Zlatan skulle ha varit inblandat i ett krogbråk.

Allmän kameraövervakning

Möllevångstorget

Polismyndigheten i Malmö fick den första december 1999 tillstånd från Länsstyrelsen⁶² att sätta upp tre färgkameror på Möllevångstorget och anslutande gator. Övervakning av torget sker mellan 21.00- 06.00.

Användare- polisen i Malmö⁶³

När kamerautrustningen skulle inköpas kunde bara tre företag leva upp till de krav som projektledaren ställt på utrustningen. Flera inom branschen sade att han ställde för höga kvalitetskrav och att det inte var nödvändigt med så hög standard för det ändamålet som kameraövervakningen skulle uppfylla. I efterhand så konstaterar projektledaren att kraven var för låga. Det innebär svårigheter att kameraövervaka utomhus och framförallt att göra det på kvällen och nattetid. Ett problem har varit och är i viss mån fortfarande överföringen av bilder. Ibland är en eller två kameror ur funktion. Däremot är kamerorna - *”självrengörande med vindrutetorkare, de är aldrig hungriga, de behöver inte sova, de behöver inte semester eller vara mamma eller pappalediga”*. Kamerorna är alltid på plats under förutsättning att tekniken fungerar.

Kamerorna på torget är digitala, men inspelning sker på VHS-band. Numera kan man lagra det inspelade materialet, för en tid sedan saknades möjlighet att i efterhand titta på kameraövervakningen.

Monitorerna för övervakningen av Möllevångstorget är uppställda på Länskommunikationscentralen (LKC) i polishuset i Malmö. På LKC pågår redan ett arbete som kräver stor koncentration på den tekniska larmcentral som personalen sköter. Vakthavande befäl påpekar att många av dem som arbetar där har varit med sen den tiden man skrev ner allt på papper. Nu är allt datoriserat. Kamerorna används främst när ett larm kommer in i relation till platsen. En patrull skickas till platsen och under tiden kan personalen använda kamerorna för att informera patrullen vad som sker och vilka som är inblandade.

Endast projektansvarig kan sätta igång systemet, enligt tillståndet, men personalen kan manövrera kamerorna via ett tangentbord. Kamerorna är utrustade med en maskeringsfunktion som suddar bilder från de delar av bildupptagningsområdena som inte omfattas av tillståndet till kameraövervakning⁶⁴. Maskeringen följer med även när kamerorna förflyttas. Inte ens vid attentat eller belägring av husen kan maskeringen tas bort. Inte heller får kamerorna användas på annan tid än vad som tillståndet reglerar även om massupplopp sker på torget.

När Möllevångsprojektet drog igång hämtades inspiration från England; där allmän kameraövervakning är vida använd⁶⁵. - *”Utvärderingar från England visar att brottsligheten har minskat på kameraövervakade platser”*.

---

⁶² Länsstyrelsen i Skåne län, Förvaltningsenheten 1999-12-01: Dnr 652-1411-99

⁶³ Avsnittet bygger på intervju med ansvarig för Möllevångsprojektet, se intervjuguide: bilaga 1.

⁶⁴ Fastigheter, uteserveringar och restauranger etc.

⁶⁵ Ungefär 2,5 miljoner övervakningskameror finns i England.

När jag ifrågasatte förflyttningsproblematiken så fick jag svaret att polisiär närvaro också påverkar förflyttning av brottslighet. –”Förflyttande brottslighet är inget nytt fenomen i och med polisiära insatser”.

Man kan däremot anta att förflyttningen i längden kan innebära att polisen stöter på problem genom att de får lägga större resurser på att leta upp dem som annars rörde sig runt Möllevångstorget. Genom kameraövervakning kan man inte följa efter kriminaliteten. Men polisen hävdar en positiv effekt genom kamerornas ständiga närvaro och en påvisad effekt om minskning av brott. Att man inte kan mäta den preventiva effekten som kameraövervakningen bär med sig har mindre betydelse när huvudsyftet med övervakning uppfylls. Huvudsyftet var således att minska oprovcerade våldsbrott kring Möllevångstorget. Med hänvisning till statistiken som sammanställts på LKC kan man se att färre och mindre grova våldsbrott brott har skett i området efter att kameraövervakningen påbörjades.⁶⁶

Trots att brottsligheten har minskat markant sedan kamerorna installerades har något enskilt brott hittills inte klarats upp enbart med hjälp av bilder från kameraövervakningen. Även om bilder inte ensamma räcker för att binda en person vid brott kan de emellertid ha värde som stödbevisning till annan bevisning, som t.ex. vittnesbevisning.⁶⁷

När JK överklagade beslutet om kameraövervakning i länsrätten så yrkade polisen att: *Kameraövervakningens huvudmål är att vara brottspreventiv enbart genom att allmänheten är medveten om dess existens*⁶⁸. Man litar på den avskräckande och förebyggande effekten man får genom kamerornas existens. I rättssociologiska termer brukar man kalla detta en strömbrytareffekt. När jag påpekade för polisen att det bara är en tidsfråga innan de kriminella kretsarna får vetskap om att övervakningen inte är ständig och konstant. Vakhavande befäl svarade att vi får se det positiva i att brottsligheten i realiteten har minskat på platsen och att vi får hoppas att den effekten håller i sig. Han var själv skeptisk till kameraövervakningens effekter, till en början. Fast på LKC har man märkt en stor skillnad i inkommande samtal om larm från området sedan kamerorna installerades. Sedan är det inte bara tack vare kamerorna, mycket beror även på kommunens satsningar och den ändrade inställningen hos boende och näringsidkare i området.

Man litar hitintills på ”strömbrytareffekten” men han menar att man måste följa upp operativt. Vid årets slut är det upp till politikerna att besluta om projektet ska fortsätta. Önskemålet från polisens håll kommer att vara att man ändrar sättet att använda övervakningskamerorna. Man måste arbeta aktivt och ha en person som sitter och tittar i realtid. –”*Det har hänt att Rikskrim har kommit och vill titta på inspelat material i efterhand för att få klarhet i utredningen av ett brott. Vid ett tillfälle hade en man påträffats på gatan och man antog att han blivit påkörd av en bil. På videobanden*

⁶⁶ Se bilaga 6: Statistik från LKC på inkomna ärenden mellan 5 juli och 30 oktober under åren 2000, 2001 samt 2002.

⁶⁷ SOU 2002:110

⁶⁸ Länsrätten i Skåne län, Dom 2000-03-03, Mål nr: 12218-99

kunde man se en grupp människor och att tumult hade uppstått. Olyckligtvis så skedde själva misshandeln utanför kamerans synvinkel och det gick inte att se vilken av personerna som utförde brottet.”

Kamerorna på Möllevångstorget kan justeras manuellt och svepas över torget samt att man kan zooma in händelser och personer. Men eftersom ingen ständig manövrering utförs, händer det att brott faller utanför ramen av kamerans blickfång.

Exempel på ständig övervakning som gett effekt i England:

Man installerade övervakningskameror med mörkerseende vid tre av de fyra parkeringarna. En vakt kunde därefter via monitor bevaka bilarna och via högtalare varna misstänkta förövare. Flera förövare greps och flera misstänkta varnades under de första månaderna. Statistiken visade att bilbrotten minskade kraftigt efter det att kamerorna hade installerats. En intressant effekt av övervakningen var att bilbrotten minskade även på den parkering i närheten som inte täcktes av kamerorna.⁶⁹

Övervakningen av Möllevångstorget sker främst nattetid och det kan vara problematiskt att få en bra bild av eventuella gärningsmän. Om gärningsmannen tillika rör sig snabbt över torget så krävs en stor färdighet i att manövrera kamerorna för att hinna med. I en artikel från BRÅ menar Madeleine Blixt, som för övrigt håller i utvärderingen av Möllevångsprojektet, att: *”Det krävs också en teknik som gör det möjligt att identifiera gärningsmännen”*.⁷⁰ Polisen får inte jämföra identifieringsbilder av personer med andra register, t.ex. körkortsregistret. Detta leder till problem när personen på bilden ej är en *lokal förmåga* och därav inte kan kännas igen av polis. – *”Det finns fall där gripna personer vägra att uppge sin identitet och inte för så länge sedan dömdes en person till fängelse trots okänd identitet.”*

Det finns tekniska förutsättningar för att skapa ett register och jämföra bildmaterial med andra befintliga register, såsom ovan nämnda körkortsregistret men även passregister och system såsom Schengen Information System (SIS). Men där säger lagen stopp och det finns ingen möjlighet att genomföra sådant arbete. Det är däremot tillåtet att sprida bilderna i media⁷¹ för att få in uppgifter om person eller vittnesuppgifter i samband med brott.

Vakthavande befäl i Skåne menar att han helst inte hade sett ett behov för kameraövervakning. Men utopin om ett samhälle utan kriminella är just ingenting annat än en utopi och så länge det finns kriminella så finns det brottsbekämpning. Polisen jobbar ständigt för att hålla jämna steg med brottslingarna som alltid tycks ligga ett steg före. Den teknologiska utvecklingen gör jättekälv, men för det första så är lagstiftningen utformad på så sätt att man inte alltid kan utnyttja befintliga hjälpmedel och för det andra så innebär det enorma kostnader. – *”Vi lever i ett vinningssamhälle”* Med hjälp av spårning i telenätet kan man bestämma position av en mobil, men enligt lagen kan man bara utnyttja detta i särskilda fall: försvunna

---

⁶⁹ SOU 2002:110 s 109

⁷⁰ *Kamera på rätt plats kan förebygga brott* av Blixt Madeleine i tidskriften Apropå 5-6/1998

⁷¹ T.ex. TV-programmet Efterlyst, TV3

eller bortförda personer, samt att kostnaderna för att genom teleoperatören utföra en sådan spårning är höga. Hade man haft rättslig och teknisk tillgång till denna typ av spårning så kunde man tänka sig att det vore lättare att gripa ficktjuvar eller väskryckare på ett snabbt sätt.

Integritetsintresset

I relation till den integritetskränkning som kameraövervakning så menar Vakhavande befäl: -*”Det finns ingenting som är så integritetskränkande som att bli utsatt för brott, mot liv hälsa eller person”* Därmed understryker han att övervakningsintresset av platsen klart väger över integritetsintresset. I länsrättens dom framgick det att Møllevången var föremål för 396 anmälda våldsbrott under 1999 och att trygghetsundersökningen i Malmö Södra visade att majoriteten skulle känna sig tryggare om polisen kameraövervakade området.⁷² Vidare ur länsrättens dom:

Polismyndigheten anser att allmänhetens behov av att fritt och tryggt kunna röra sig i sitt bostadsområde nattetid utgör ett mycket starkt argument för kameraövervakning. /.../ Brottsligheten har trots dessa [tidigare] särskilda polisinsatser fortsatt att ligga på en alltför hög nivå. Kriminaliteten på platsen är nattetid sådan att stationär övervakning utgör det enda alternativet till kameraövervakning. De polisiära nedskärningarna under nittioalet har framkallat ett behov av ett förnyat sätt att angripa grov kriminalitet på allmän plats. /.../ Samhällets ansvar att trygga människors krav på trygghet och säkerhet kan inte upphöra för att det tidvis, till följd av politiska beslut, finns färre polisiära resurser att röra sig med.⁷³

Ordförande ställde sig skiljaktig i länsrättens avslag på överklagandet från JK och hävdade att den enskilde malmöbon inte bör finna sig i att övervakas av kameror med anledning av att resurser för erforderlig polisbevakning inte avdelats av de styrande. *”Kameraövervakningen utgör därför inte i huvudsakligen ett komplement till andra brottsförebyggande åtgärder utan träder i stället för i första hand en utökad polisiär insats.”* Han menade även att området beträds av *ett stort antal människor av alla de slag*, och att risken för kränkning av de inspelades integritet därigenom är högst påtaglig.⁷⁴ Polismästaren menade dock att *–”Allmänheten tycker inte längre att det är så märkvärdigt att bli övervakad på detta sätt”*⁷⁵

Du är bevakad- vem tittar?

När det gäller kameraövervakningen på Møllevångstorget så är det självklara svaret: *–”Vi på polisen”*. [Endast vid inkomna larm: detta innebär att ingen tittar i övrigt.]

När det gäller resterande kameraövervakning så menar Vakhavande befäl i Skåne: Länsstyrelsen gör ingen bakgrundskontroll på den som ansöker om tillstånd. De har varken möjlighet eller rätt till att jämföra med t.ex.

⁷² Länsrätten i Skåne län, Dom 2000-03-03, Mål nr: 12218-99 s 8

⁷³ Länsrätten i Skåne län, Dom 2000-03-03, Mål nr: 12218-99 s 4

⁷⁴ Länsrätten i Skåne län, Dom 2000-03-03, Mål nr: 12218-99 bilaga 2

⁷⁵ Länsrätten i Skåne län, Dom 2000-03-03, Mål nr: 12218-99 s 5

brottsregister eller dylikt. Med andra ord kan tillstånd för övervakning ges till vilken person som helst så länge övervakningen gäller det syfte som står i lagen. –*”Om man kan ge tillstånd till en person dömd till 10års fängelse rätt att övervaka sin butik så torde det inte finnas frågetecken till att ge polisen, som anses vara en seriös användare, befogenhet att kameraövervaka allmänheten”*.

Vi diskuterar vad som hände vid Göteborgskravallerna⁷⁶ och det redigerade bildmaterialet från polisens sida. Han bara skakade på huvudet, - *”Hur kan någon vara så dum”?*

Han påpekar också att det finns brister i övervakningen av övervakarna. Länsstyrelsen har en stående inbjudan men har fortfarande inte kommit: - *”Om det är så att de utövar tillsyn på andra istället så kan vi se det som positivt, att vi anses som en seriös användare och att de lägger resurserna på övriga kameraövervakare”*.

Utöver den polisära kameraövervakningen, inräknat vägverket så menar han att övrig kameraövervakning syftar till privata intressen; att skydda egendom eller undvika ekonomisk förlust etc.

När det gäller tillgången på kamerautrustning menar han: -*”att det ligger i privata intressen; för vinning eller tillfredsställelse”*. Som han nämnde innan lever vi i ett *”vinningsamhälle”* och att även de som säljer och installerar övervakningssystem gör det i första hand efter vinningssyfte. Att minska brottsligheten drastiskt, hade för deras del även inneburit mindre försäljning av övervakningssystem.

Stadsparken i Helsingborg

Polismyndigheten i Skåne fick den andra juli 1999 tillstånd från Länsstyrelsen att sätta upp fem kameror på den diagonala gångvägen genom Stadsparken. Länsstyrelsen förnyade tillståndet den elfte december 2000⁷⁷ samt den andra december 2002⁷⁸. Ytterligare två kameror och en monitor är beviljat i det nya tillståndet, samt att materialet får bevaras i en månad.

Integritetsintresset

”I detta fall avser övervakningen ett område utomhus där ett stort antal personer ur en obestämd krets kan komma att beröras av kameraövervakningen och identifieras”, menade JK i sin överklagan till Länsrätten i detta ärendet.⁷⁹ Han menade att integritetsriskerna är högst betydande och att kameraövervakning utomhus i möjligaste mån bör undvikas. Polisen i sin tur hänvisar till en trygghetsundersökning där majoriteten uppger att Stadsparken är otrygg och att åtgärder måste vidtas. Efter brottsstatistik från juni månad 1999 visade det sig att ett 50-tal brott begåtts i området. JK menar att bara för att platsen är grund för allvarlig brottslighet bör *inte detta med automatik medföra att kameraövervakning tillåts*.⁸⁰ utan att andra åtgärder kan införlivas istället.

⁷⁶ Vid Eu- toppmötet i Göteborg 2001

⁷⁷ Dnr 652-34147-00

⁷⁸ Dnr 211-43540-02

⁷⁹ Länsrätten i Skåne län, Dom meddelad i Malmö 1999-12-21, Mål nr: 6819-99

⁸⁰ Länsrätten i Skåne län, Dom meddelad i Malmö 1999-12-21, Mål nr: 6819-99 s 3

Kommunen såg över vegetationen och provade med olika typer av förstärkt belysning samt att man ökade den polisiära närvaron- trots åtgärderna fortsatte överfall och rån i Stadsparken. I kammarrätten bifölls polisens överklagan. *Vid en sammanvägning av brottsförebyggande intresse, allmänhetens intresse om en säker och trygg miljö och den enskildes intresse av att inte bli övervakad fann kammarrätten att övervakningsintresset vägde tyngre än integritetsintresset.*⁸¹

Risken för integritetsintrång är givetvis påtaglig när det gäller kameraövervakning i en park. Det går dock inte att helt bortse från förhållandet att de flesta människor så gott som dagligen utsätts för sådan övervakning vid besök i varuhus, butiker, hos bank eller post utan att de överhuvudtaget reflekterar över eller upplever någon integritetskränkning. För flertalet av de som kommer att passera Stadsparken den aktuella tiden – den mörka delen av dygnet – torde det också finnas ett mycket starkt intresse att kunna göra detta utan att utsättas för brottsangrepp.⁸²

JK ifrågasatte kammarrättens synsätt och menade att man inte kan dra paralleller mellan ett integritetskänsligt område som en park med en butik. Regeringsrätten hänvisar till den 'nya' kameralagen och hävdar:

Den vikt lagstiftaren har lagt vid intresset av att effektivt kunna bekämpa brott talar enligt Regeringsrättens uppfattning dock för att allmän kameraövervakning- efter en individuell och restriktiv tillståndsprövning- bör kunna ske också på sådana allmänna platser som torg och parker där risken att utsättas för våldsbrott erfarenhetsmässigt är stor.⁸³

Användare- polisen i Helsingborg⁸⁴

Liksom i Malmö återfinns monitorerna på kommunikationscentralen på polishuset. Ingen ständig övervakning sker. Man har hitintills inte identifierat brott genom övervakningen. Däremot har man i utredningssyfte kunnat granska materialet och kopplat personer på film till brott som har begåtts i närheten. På frågan om övervakningskamerorna har ersatt polisiär närvaro i området så svarar polisinspektören: - ”När det gäller patrullering så var vi lika dåliga före som efter att kamerorna installerades”. Kamerorna är ej rörliga och saknar zoom- funktion. När de skulle införskaffa kamerautrustningen så undersöktes möjligheten att ha rörelsedetektorer i parken, även att sätta larmknappar på stolparna med direktkontakt till polisen låg på förslag. Men det var inte tekniskt möjligt. Brottsligheten i det kameraövervakade området har minskat *i synnerhet har de grova våldsbrotten som misshandel och rån nästan helt försvunnit*⁸⁵- men våldsbrotten har ökat med 30 % i resterande centrum. Om det finns något samband eller ej är svårt att påvisa. Att visa mätbara

⁸¹ Kammarrätten i Göteborg, Dom meddelad i Göteborg 2000-05-03, Mål nr: 136-2000

⁸² Kammarrätten i Göteborg, Dom meddelad i Göteborg 2000-05-03, Mål nr: 136-2000

⁸³ Regeringsrätten, Dom meddelad i Stockholm 2000-11-14, Mål nr: 3444-2000

⁸⁴ Avsnittet bygger på intervju med ansvarig för kameraövervakningen i Stadsparken, se intervjuguide: Polisen, bilaga 1.

⁸⁵ SOU 2002:110

effekter av kameraövervakningen är näst intill omöjlig, man kan konstatera en minskning i området men man kan inte bedöma om det påverkat brottsligheten i allmänhet.

När polisen i Helsingborg ansökte om tillstånd för kamerorna hade de problem med ett antal gäng. – *”När det gäller gäng som ägnar sig åt misshandel och rån så är det mer än en gärningsman inblandad, genom hotelser och upptrappning etc., däremot blir oftast bara en gärningsman anmäld eller ställd inför rätta”. Genom att kameraövervaka platsen där många gäng höll till skulle man kunna ställa fler till svars”*. Kameraövervakningen i Stadsparken syftar i första hand till att minska det oprovocerade våldet i området.

Helsingborgs nattliv är situerat i ett område som gör att många passerar Stadsparken på väg ut eller på väg hem. – *”Innan kameraövervakningen användes så valde många att gå omvägen utmed gatorna runt om parken, kanske för att man känner sig säkrare om det kommer bilar”*. Genom att arbeta för att parken ska bli ett säkrare område så ger det innevånarna en valmöjlighet att gå hem genom parken. Polisinspektören nämner en trygghetsundersökning som visar att Helsingborgsborna anser att Stadsparken är tryggare nu än innan.

Andra brottspreventiva åtgärder

Polisinspektören är den enda i Helsingborg som arbetar med brottsförebyggande ärenden. Han är ansvarig för kameraövervakningen samt samordnare för brottsförebyggande rådet i Nordvästra Skåne. Det finns mycket få resurser avsatt för brottsförebyggande åtgärder. – *”Riktlinjer från Rikspolisstyrelsen lägger locket på och det finns lite utrymme för sådana satsningar”*.

Han påpekar även att det finns brister i samordningen mellan myndigheter och olika beslut: - *”Polisen fick direktiv om att prioritera missbrukare och narkotikabrott. Effektiviteten var hög, men problematiken uppstod när socialen fick in alla ärenden till sig; de hade ju inte prioriterat detta.”*

Polisinspektören efterlyser medlingsmöjligheter och större samarbete mellan åklagare, polis och sociala myndigheten när det gäller unga lagöverträdare. Brottsförebyggande rådet driver projekt i polisområdet varav det ena koncentrerar sig på fordonsrelaterade brott⁸⁶.

Polisinspektören berättar om ett lyckat exempel:

På Dalhemsvägen i Helsingborg har man dragit igång ett projekt med särskild tillsyn av parkeringsplatser. I samarbete med försäkringsbolag, hyresvärdar, brottsofferjour m.m. kontaktade man till en början 138 hushåll. Den särskilda tillsynen innebär att en pensionär kontrollerar alla bilar på parkeringen och kontaktar ägarna om de lämnat saker i bilen. Man satte upp extra lampor vid parkeringen och skyltar om att parkeringsplatsen står under särskild tillsyn. Genom ett bidrag på 32 000 kronor från Brottsförebyggande rådet började man köpa in rattlås för 450 kronor och sålde dem till de boende för 350 kronor. Idag är 1004 hushåll med i projektet och på en treårs period har bilinbrotten minskat med 91 %.

---

⁸⁶ Statistik över biltjuvar i Helsingborg visar att majoriteten är i åldern 14-22, enligt uppgift från polisinspektören.

–”När vi kommer ut och ringer på dörren så är det många som säger: Äntligen är det någon som bryr sig om våra problem”.

Du är bevakad- vem tittar?

I Helsingborgs stadspark så tittar polisen på kommunikationscentralen. Monitorer är utplacerade på så sätt att man ska kunna överblicka parken även i de fall man inte har fått in larm. Men i första hand används kamerorna vid inkomna larm. Utöver den polisiära kameraövervakningen så menar polisinspektören att det främst är vakt eller larmbolag som tittar. – *”Möjligheten att manipulera inspelat material kan tänkas bli större med den digitala tekniken, t.ex. kan man ändra tidpunkten”*, menar han.

Slutsats

Överviktsprincipen; att övervakningsintresset väger tyngre än integritetsintresset; eller den enskildes intresse att inte bli övervakad, har stor vikt i den allmänna förvaltningsdomstolen. Det är antingen det ena eller det andra. Polismyndigheterna har påvisat att brott väger tyngre än integritetsintresset för att få tillståndet beviljat. Men om det har varit ett led i effektiv brottsbekämpning fram tills idag har de svårare att påvisa. Man kan påvisa minskning av våldsbrott i områdena, men man kan inte garantera att brottsligheten inte har förflyttats till andra platser.

Användningsområdet av kameraövervakningen, för polisen, begränsar sig till komplement vid anmälan och utredning för brott. Ingen identifiering av oanmälda brott görs. Resursbrist och en del tekniska problem samt att en stor del av personalen har varit med innan datorn började användas gör att övervakningskamerornas största uppgift är att: förebygga brott genom sin existens.

I och med att man kan konstatera att ingen tittar, förutom när det kommer in larm från platserna, så kan man även konstatera att få människor behöver känna sig kränkta när de passerar platserna. I och med att kamerorna ska ha en avskräckande effekt så krävs det dock att allmänheten tror att det är någon som tittar konstant.

Med ovanstående resonemang om integritetsintresset så går vi vidare till den genomförda enkäten angående kameraövervakning. I sammanställningen får vi en inblick i vad allmänheten tycker om övervakning på olika platser.

Allmänhetens uppfattning om allmän kameraövervakning

Översiktstabell- Sammanställning av enkät

Totalt har 221 respondenter i åldrarna 18 till 66 svarat på enkäten; varav 106 kvinnor och 115 män. För att få en översikt av svaren på enkäten så presenteras följande modell. Se bilaga 2 för att se de fullständiga frågeställningarna. Överstrykningarna belyser procentuella skillnader mellan hur kvinnor och män har svarat. De understrukna markeringarna visar hur majoriteten av alla respondenter har svarat:

	Kvinnor		Män		Totalt	
	Bra	Dåligt	Bra	Dåligt	Bra	Dåligt
Butiker	100 %	...	99 %	2 %	<u>99 %</u>	1 %
Bank/växlingskontor	100 %	...	100 %	...	<u>100 %</u>	...
Restauranger/Nattklubbar	54 %	46 %	46 %	54 %	49 %	<u>51 %</u>
Offentliga platser	<u>69 %</u>	31 %	<u>54 %</u>	46 %	<u>59 %</u>	41 %
Buss, taxi, tunnelbana	<u>92 %</u>	8 %	<u>77 %</u>	23 %	<u>82 %</u>	18 %

	Kvinnor			Män			Totalt		
	Ja	Nej	Vet ej	Ja	Nej	Vet ej	Ja	Nej	Vet ej
Fler övervakade platser	<u>38.5 %</u>	23 %	38.5 %	<u>50 %</u>	27 %	23 %	<u>46 %</u>	26 %	28 %
Fler brott identifieras	77 %	...	23 %	81 %	11.5 %	7.5 %	<u>79.5 %</u>	7.5 %	13 %
Fler brott anmäls	69 %	...	31 %	69 %	<u>23 %</u>	8 %	<u>69 %</u>	15.5 %	15.5 %
Fler brott klaras upp	<u>46 %</u>	15.5 %	38.5 %	<u>77 %</u>	7.5 %	15.5 %	<u>67 %</u>	10 %	23 %
Övervakad plats= tryggare	<u>61.5 %</u>	<u>15.5 %</u>	23 %	<u>19 %</u>	<u>58 %</u>	23 %	33 %	<u>44 %</u>	23 %
Säkert bevis	<u>46 %</u>	31 %	23 %	<u>69 %</u>	23 %	8 %	<u>61.5 %</u>	25.5 %	23 %

Jämförelsetabell- referensgruppen

Referensgruppen består av 18 interner vid ett fängelse, alla är män. De är i åldrarna 19 till 67. Understrykningarna visar vad majoriteten av referensgruppen har svarat. Överstrykningarna belyser procentuella skillnader mellan den tillfrågade allmänheten och referensgruppen:

	Totalt		Ref.grupp	
	Bra	Dåligt	Bra	Dåligt
Butiker	<u>99%</u>	<u>1%</u>	<u>67%</u>	<u>33%</u>
Bank/växlingskontor	<u>100%</u>	...	<u>89%</u>	11%
Resturanger/Nattklubbar	49%	51%	33%	<u>67%</u>
Offentliga platser	<u>59%</u>	41%	50%	50%
Buss,taxi, tunnelbana	<u>82%</u>	18%	<u>67%</u>	33%

	Totalt			Ref.grupp		
	Ja	Nej	Vet ej	Ja	Nej	Vet ej
Fler övervakade platser	46%	<u>26%</u>	28%	33%	<u>56%</u>	11%
Fler brott identifieras	<u>79.5%</u>	7.5%	13%	<u>72%</u>	5%	23%
Fler brott anmäls	<u>69%</u>	15.5%	15.5%	<u>50%</u>	33%	17%
Fler brott klaras upp	<u>67%</u>	10%	23%	<u>61%</u>	28%	11%
Tryggare på övervakad plats	33%	44%	23%	<u>44%*</u>	44%	12%
Inspelat material säkert brevis	<u>61.5%</u>	<u>25.5%</u>	23%	<u>33%</u>	<u>50%</u>	17%

* Jämför med hur männen svarade i föregående översiktstabell.

Motiveringar och citat

Här nedan kommer vi gå igenom fråga per fråga och belysa ett urval motiveringar till svaren. Referensgruppens motiveringar presenteras parallellt under en egen rubrik.

Respondenterna har svarat på frågan om kameraövervakning är bra eller dåligt på följande platser:

Butiker

Bra 99%

En klar majoritet anser att kameraövervakning i butiker är bra. Att förhindra impulsbrott, snatteri och stöld samt trygghet och skydd för de anställda är de främsta motiveringarna.

"Om bara garantier finns för att det filmade materialet inte missbrukas ser jag inget hot mot integriteten. Den som inget illa gjort har heller inget att dölja. Allt som kan höja säkerheten för dom anställda måste anses som gott".

"Bra genom att övervaka personal som fiffjar."

"Håller nere priserna genom minskade stölder."

"För att kunna se om folk gör nåt som de inte får eller bör och för att det FINNS så mycket 'skit' redan."

Referensgruppen Bra 67%

"Avslöja snatteri. Samt bildbevis vid butiksrån"

"Kan kanske i viss mån avskräcka från stölder och snatteri"

"Förhindra brott"

Dåligt 1%

Det fåtal som har tyckt att detta varit dåligt har motiverat:

"Det gör det svårare att snatta då."

"Störande att bli fotograferad i kön."

Referensgruppen Dåligt 33%

"Obehagligt att vara övervakad alltid"

"Måste stjäla"

"Man måste tro på folk ändå"

Bank/Växlingskontor

Bra 100%

Majoriteten anser att kameraövervakning i banker och växlingskontor är bra. Att förhindra rån, identifiera rånare samt skydda de anställda är de främsta motiveringarna.

"Absolut nödvändigt, detta är en plats där mycket pengar finns och rånrisken är uppenbar."

"Skydd för anställda."

"Förhindrar brott genom att rånare kan igenkännas."

"Men har någon bestämt sig för att råna en bank så gör kameran varken från eller till."

Referensgruppen Bra 89%

"Säkerhet för anställda, plus att man är ganska van vid kamera här, känns naturligt."

"Lättare att klara upp brott, t.ex olaga uttag från andras konton m.m."

"Skydd för rån, överfall och inbrott."

"Kanske inte lika intressanta att råna då?"

Referensgruppen Dåligt 11%

Inga motiveringar till svaren har givits.

Restauranger och nattklubbar

När det gäller kameraövervakning på nattklubbar och restauranger så har motiveringarna för och emot sett ut på följande sätt:

Bra 49%

"Bra vid entrén till nattklubbar: koll på både besökare och vakter. Dåligt på restauranger där man måste få äta i sin privata sfär"

"Endast vid entré och i samband med metalldetektorer."

"Förhindra och klara upp bråk"

"Öka säkerheten för anställda och förhindra brott."

"Övervaka personal."

"Kan minska rånrisken, hjälpa till vid olika situationer t.ex. om man misstänker att personal tar saker eller att personer som har blivit misstänkta för brott kan frikännas."

"Dokumentera brott och bevis till rättegång"

"För att minska risken för överfall/våldtäkter mm."

Referensgruppen Bra 33%

"Vid slagsmål och bråk eller då kvinnor och män drogas av okända- då kan det användas som bevis."

"Bildbevis vid misshandel och smitnotor."

Dåligt 51%

"Kränkande"

"Intrång i den personliga integriteten"

"Någonstans måste gränsen gå, och här går den!"

"Folk ska känna sig avslappnade och inte iakttagna när de är ute"

"Intrång i den enskilda individens integritet"

"Jag uppskattar att inte känna mig övervakad om jag är ute och roar mig, men om det är stökiga ställen och man valt att kamera övervaka det så skulle jag inte protestera"

Referensgruppen Dåligt 67%

"Risk för att detta utnyttjas."

"Inskränkande."

"Du väljer själv ett ställe du vill känna dig fri på...känner man tvivel inför friheten så får man bli hemma."

"Lite för privat."

Offentliga platser

Bra 59%

När det gäller kameraövervakning på offentliga platser såsom torg och parker är 59% positiva. Fler tycker det är bra med kameraövervakning på offentliga platser än på restauranger och nattklubbar. Däremot hävdar flertalet att offentlig övervakning endast ska ske på platser där det förekommer hög brottslighet.

"För att förhindra brott, säkrare samhälle, men det får inte vara integritetskränkande".

"Förhindra rån och misshandel".

"Bra på väldigt utsatta platser".

"Hjälpa polisen klara upp brott utan övriga vittnen".

Kvinnorna är mer positiva (69%) än männen (54%) till övervakning av offentliga platser. De motiverar att de känner sig tryggare:

"Som kvinna känner jag mig tryggare"

"Det ger mig det skydd jag behöver. Tårgas etc är ju förbjudet för oss att skydda oss med".

"Jag vill inte bli våldtagen/överfallen när jag går hem genom en park en sen kväll".

Referensgruppen Bra 50%

"Endast i problemområden och på nattetid."

"Kan förhindra knarkhandel och våld."

"Skydd för rån, överfall och våldtäkter."

"Kan förebygga på vissa platser."

Dåligt 41%

Flertalet menar att det är integritetskränkande.

"Varför ska folk hålla koll på mig där?"

"Kan kännas obehagligt att vara iakttagen."

Andra menar att det ändå inte leder till mindre brott:

"Förmodar att eventuell brottslighet bara flyttar kvarteret sidan om".

"Flyttar bara våldet utanför platsen, men det är bra ur trygghetspunkt".

"Allmänna platser där människor vistas mycket behövs inte övervakning".

"Man kan inte ha kameror överallt någonstans måste man lita på folk".

Referensgruppen Dåligt 50%

Få har lämnat motiveringar.

"Ej på allmänna platser"

"Storebro samhälle"

"Måste alltid betala då?"

Bussar, taxi, tåg eller tunnelbana

Bra 82%

"Förutsatt att det finns en verklig person bakom kameran, som kan larma vid ev brott mot person".

"Mer ordning och skydd för anställda, förhindra brott".

"Mot skadegörelse".

"Minska rånen".

*"För att öka möjligheten att gripa förövaren vid brott".
"Folk ska känna sig tryggare om de har rent mjöl i påsen".*

Referensgruppen Bra 67%

*"Bra för både förare och resenär."
"Säkrare transporter."
"Avslöja vandalisering och misshandel".
"Här förväntar vi oss säkerhet och många saknar valmöjlighet och måste åka kollektivt."
"Förhindra personrån."*

Dåligt 18%

De som tycker att övervakning på dessa platser är dåligt (18%) hänvisar alla till integritetsintresset.
"Känns nästan kränkande (kanske ev i taxibilar i storstäderna som är utsatta för brott)".

Referensgruppen Dåligt 33%

"Kränkande"

Fler kameraövervakade platser

Ja 46%

Mindre än hälften av respondenterna tycker att man ska ha fler kameraövervakade platser. Männen var aningen mer positiva än kvinnorna, men de flesta hävdar att det inte får väga över integritetsintresset.

*"Men man måste alltid diskutera vilka områden som ska övervakas".
" Allt beror på omständigheterna och hur man skall kontrollera materialet man har tagit och hur dom som har tillstånd kommer att kontrolleras. Min spontana tanke är att företag i allmänhet inte skall få göra detta själv utan att ett godkänt företag säljer tjänsten och har full kontroll över den så att den inte kan missbrukas av företagen".
"Eftersom det är omöjligt att ha poliser i vartenda gathörn kan övervakning med kamera vara ett utmärkt alternativ i offentliga miljöer. Förhoppningsvis gör de att många brott inte begås och personal och människor känner sig tryggare. Att någon i allmänheten känner sig kränkt må så vara om någon stackars pensionär kan få behålla sin plånbok eller en ung tjej slipper bli våldtagen eller misshandlad på utestället eller i taxin eftersom det ÄR kränkande!".
"Om det används i rätt syfte är det bara positivt".
"Jag har inget att dölja, det kan vara avskräckande för 'busemannen'."
"Jag tror inte att det påverkar brottsstatistiken men jag hoppas att stökiga ungdomsgång som stör andra människor kanske inte vågar om det är filmade".
"Trygghet för kvinnor".
"För att få ner brottsligheten på utsatta platser".*

Referensgruppen Ja 33%

*"Brottsligheten har ökat."
"Göra ensamma och äldre tryggare."*

”För att öka trygghet för anställda och kunder och på gator och torg.”
”Utvecklingen är entydig. Försäkringsbolagen orkar inte bära bördan längre. Inom några få år har vi vant oss vid kameraövervakning på de flesta platser.”

Nej 26%

”Tror att brottslighet övervinner alla hinder dvs fler maskeringar, grövre brott, gisslandraman etc. Är för ökad poliskår som kan övervaka, ingripa i realtid, förhindra och förminska grovheten i ev brott”.

”Våldsbrott på offentlig plats är ofta sammankopplade med alkohol eller droger, då spelar det ingen roll om kamera finns eller ej. Du blir ändå misshandlad. Samma sak torde gälla för kvinnor och våldtäkt - även om gärningsmannen senare kan identifieras så är det ju då så dags”.

”Inga fler övervakade platser, det är obehagligt...”

”'storebror' ser dig..... ”

”Det får inte bli ett kontrollsamhälle”.

Referensgruppen nej 56%

”Finns tillräckligt.”

”Tycker att brottet alltid är mindre i mängd och värde- samhället måste få leva i fred.

”Kontroll till vilken nytta?”

Vet ej 28%

”Jag tycker att det känns tryggare med kameraövervakade platser, men det får inte bli för mycket. Det får inte inkräkta...jag vill ju inte leva i någon slags big-brother-värld”.

” Jag har dålig koll på hur mycket det finns, så jag vet inte om det behövs mer.... ”

Referensgruppen vet ej 11%

”Bara där det verkligen behövs...”

Fler brott identifieras, anmäls, klaras upp

Respondenterna tror att fler brott identifieras (79,5 %) men färre respondenter tror att brotten anmäls (69 %) och klaras upp (67 %).

Det finns en del intressanta skillnader mellan hur män och kvinnor har svarat i dessa frågor. Kvinnorna är mer osäkra på att det leder till att fler brott klaras upp medan männen är säkrare på att fler brott klaras upp, men ett större antal män tror inte det leder till fler anmälningar.

Referensgruppen tror även att fler brott identifieras (72 %) och att färre brott anmäls (50 %) och klaras upp (61 %). Procentuellt är referensgruppen mer tveksamma till huruvida fler brott identifieras och klaras upp. Det är även fler ur referensgruppen som inte tror att det anmäls och klaras upp fler brott i jämförelse med övriga respondenter.

Övervakad plats, tryggare plats

Ja 33%

"Man skulle kunna tänka sig gå ut utan att frukta för att bli rånad eller våldtagen".

"Om någon tittar: självfallet!"

"Hellre förlorar jag en liten del av min integritet, än hela vid så stor risk för överfall!"

"Någon kanske ser".

"Man vet att det finns bevis".

"Det är väl samma sak som att jag hellre går på en gata där det går andra människor än på en helt tom gata".

"På något sätt ger det en trygghets faktor. Tja, det är väl bara en känsla man får, egentligen ganska idiotisk, för kameran kommer inte förhindra rån eller våldtäkt eller dylikt".

Referensgruppen ja 44%

"För att poliser och personal i det offentliga rummet minskat."

"Mindre risk för olaga handling"

"Större chans att brottet klaras upp eftersom det finns bildbevis."

"Våld förekommer- offentlig plats inte undantagen."

"Prevention. Gärningsman eller potentiell gärningsman vet att kameran finns."

Nej 44%

"Man vet aldrig om det finns en verklig person bakom kameran".

"Inte tryggare, men jag tror att brottet lättare kan lösas".

"Har Gm bestämt sig hjälper inte en kamera, bättre med fler poliser."

"Känns inte som om det gör nån skillnad faktiskt - känner mig sällan hotad".

"Brott kan fortfarande förekomma och det är inte någon garanti, men man ökar säkert en undermedveten trygghet hos en själv".

"Inget hindrar att brott utförs bara att de möjligtvis åker fast snabbare!"

"Det går att maskera sig"

Referensgruppen nej 44%

"Den som vill begå brott gör det ändå...alternativt maskerar sig."

"Vissa avskräcks inte från att begå brott pga kameran."

Säkert bevis vid rättegång

31% av alla respondenter nämner i relation till denna fråga att inspelat material kan redigeras och manipuleras. 67 % av de som inte tyckte att inspelat material från kameraövervakning är ett säkert bevis använde den motiveringen.

Ja 61,5%

"Svart på vitt".

"En klar bild av gärningsmannen".

"Kanske inte säkert men det måste vara starkare än inget alls".

"Svårt att förneka brott om det finns på bild".

"Är bilden tydlig är det klart till hjälp".

"Man har det ju på band".

"Om personen går att identifiera".

"Säkrare än ett vittne till en händelse eftersom vi alla uppfattar saker och ting olika och lägger lite värdering i det vi ser samtidigt som många brott sker väldigt snabbt och vi inte hinner uppfatta allt som sker i detalj. På en videouppspelning från en kamera kan många personer se samtidigt och materialet kan ses om och om igen för att säkerställa vad som verkligen skett."

"Om gärningsmannen ses begå brott på inspelning är det för mig solklart att det ska hålla som bevis men än en gång kräver det sträng kontroll av hur materialet används och av vem".

"Det tycker jag! Är det utfört av en godkänd firma, så kan man troligtvis få en bättre kvalitet på filmerna som tas vid sådana tillfällen. Vilket ökar trovärdigheten på filmen när man ser det klart och tydligt".

Referensgruppen ja 33%

"Bättre bevis än inget- den som inte har något att dölja har ingen att oroa sig för."

"Ifall det klart framgår vem GM är."

Nej 25,5%

"Bevis kan alltid manipuleras, vill någon att man ska beskyllas för ett brott så är detta ett effektivt sätt att 'sätta dit någon'".

"Det beror helt på vilken utrustning man använder. Om och när det fungerar kan bevis styrkas ytterligare".

"BILDER GÅR ATT MANIPULERA".

"Bildkvalitén kan vara dålig".

"Det är det inte! Brottslingen kan hävda att det inte är han och komma undan bara för att bandet inte visar en klar bild p.g.a. tekniska problem".

"Man vet inte om hela händelseförloppet är med".

"Manipulation, kvalitets- och kompetensproblem".

"Vi har ju klara bevis från Göteborgs rättegången, där polisen hade fiffelat med kamerabevisen. Det borde vara det men tyvärr kan man ju redigera materialet".

"Maskering som omöjliggör identifiering".

"Visst man ser ju vad som händer, men man ser ju inte alltid vad som har hänt innan de blev filmade".

"Svårt att se och det är lätt att 'luras'".

"Det finns så många sätt idag att 'fiffla' med den sortens bildmaterial så jag är osäker".

"Om man kan identifiera personen/personerna så tycker jag det är bra. Men jag vet även att det är fruktansvärt lätt att manipulera bilder av alla slag".

Referensgruppen nej 50%

"Kan klippas ihop för ett visst syfte och fälla oskyldiga."

"'Kameran ljuger' = känd devis. Absolut inte 100% säkert."

"Oftast är bild och ljud för dåligt för att binda någon vid brott."

"Det ska prövas som all annan bevisning."

”Manipulation”
”Kolla polisen i Göteborg.”

Slutsats

En vägning mellan trygghet, säkerhet, ovilja att bli utsatt för brott och riskerna för att uppleva integritetskränkningar kan tydas i enkätsvaren. På vissa platser upplevs inga hot mot integriteten och för att återigen citera polismästaren i Malmö: *”Allmänheten tycker inte längre att det är så märkvärdigt att bli övervakad på detta sätt”*⁸⁷

Samtidigt som man inte vill vara övervakad eller kontrollerad i alla lägen så framkommer det ändå att det bästa är om någon sitter bakom kameran; någon som ser och någon som kan agera och avbryta ett överfall eller ett brott. En kameraövervakad plats inger trygghet när man tror att någon tittar eller att man förutsätter att någon gör det. Tillika känner man sig kränkt för att man tror eller antar att någon sitter och övervakar en aktivt.

Vi antar att allmänheten får kunskap om att ingen aktivt eller ständigt övervakar dem. Att materialet främst används i efterhand när ett brott anmäls. Man kan tänka sig att färre motsätter sig kameraövervakning, men samtidigt så skulle den avskräckande och förebyggande effekten avta. Likt Foucaults disciplineringssteori krävs det att den person man vill disciplinera tror sig vara konstant övervakad; individen ska inte kunna vara säker på om någon ser eller inte. Man skulle kunna dra slutsatsen att det är nödvändigt att individer ska känna ett obehag av att vara övervakade för att inte avvika från det förväntade.

Känslan av att en kameraövervakad plats är tryggare än en oövervakad plats skulle även antas minska. Om man vet att ingen tittar så är det ingen som kan ingripa. I sin tur skulle färre vistas i området. Många anser att en gata med andra människor är säkrare och tryggare än en folktom gata. Man förlitar sig på att de i omgivningen skulle ingripa om något hände samt att det föreligger mindre risk för att bli utsatt för brott om det finns fler vittnen runt omkring.

Majoriteten tror att fler brott identifieras, anmäls och klaras upp (förutom att kvinnorna är mer osäkra på den senaste punkten). På den sista frågan kan man ana fler tolkningar av säkert bevis; där en del refererar till möjligheterna att redigera och manipulera inspelat material, andra till problematiken med teknisk utrustning för återgivning av händelsen. En del hänvisar även till maskeringsmöjligheter och därtill svårigheten att fastställa identiteten på gärningsman. Man kan se att den majoritet som svarat ja på frågan hävdar att det är ett starkare bevis i en rättegång, med några reservationer om att de ska regleras vem som hanterar materialet. Av dem som var negativt inställda nämnde majoriteten att materialet kan manipuleras.

Frågorna som behandlar uppfattningen om fler brott, anmäls, identifieras och klaras upp har ovan presenterats. Det för oss vidare till polisens och åklagarnas användning av inspelat material.

---

⁸⁷ Länsrätten i Skåne län, Dom 2000-03-03, Mål nr: 12218-99 s 5

Identifiering och utredning av brott

Genom kameraövervakning kan man identifiera brott. När det inte finns tillstånd för inspelning så innebär det att polisen får ta vittnesuppgifter från den som har uppdagat brottet. Inspelat material, i sin tur, kan fungera som spaningskomplement när ett brott har begåtts utan att man har en identifierad gärningsman och vid utredning av brott där gärningsmannen har blivit gripen kan inspelat material leda till ett erkännande i de fall gärningsmän nekar till brott. – ”*Många gånger är gärningsmannen medveten om att övervakningskameran har bevittnat händelsen och det leder till att förhöret går snabbare och att man klara upp brottet snabbare*”. Det finns ingen tillgänglig statistik över anmälningar där videband har tagits i beslag och därtill inga uppgifter om antalet utredningar där man använt sig av inspelat material från kameraövervakning.

Här följer några fall som poliser och åklagare minns som exemplifierar användandet vid utredning av brott :

Identifiering

En mataffär identifierade ett brott genom kameraövervakning. När anmälan gjordes till polisen visade de sig att polisen kunde identifiera personen samt att en annan butik i samma kedja kunde berätta att samma person snattat i deras butik någon vecka innan. Man kunde gripa och åtala personen.

På platsen

Anmälningar och vittnesuppgifter kom till polisen att en man angrep och trakasserade kvinnor runt om i Malmö centrum. Polisen grep en man som i förhör hävdade att han inte varit i Malmö. Genom att använda sig utav material inspelat vid en banklokal där mannen hade tagit ur pengar så kunde man fastställa att mannen visst hade befunnit sig i staden. Mannen åtalades för sju ofredanden, fyra fall av misshandel, två våldtäktsförsök, sexuellt tvång och olaga hot av nio olika kvinnor.

Vid nekande

En person specialiserade sig på att stjäla trisslotter ur kassor. Vid tillfälle grips han och eftersom han anar att han finns med på övervakningsfilm så nekar han inte att han infunnit sig på platsen, men däremot nekar han till att han begått något brott. Av inspelningen från övervakningskameran framgår det tydligt att mannen, står vid kassan och sakta lutar sig över disken tills att han ligger raklång över den med händerna i kassan.

Fler gärningsmän

En kvinna grips vid kassan i en butik med stöldgods på sig. Hon har tre personer med sig som nekar till inblandning i stölden. Kvinnan tar på sig hela brottet, men inspelat material kan vittna om att alla fyra har varit delaktiga i stölden. [Mer ingående om detta fallet i följande kapitel]

Stödbevisning

En person sitter på en parkering utanför ett varuhus, han ser en gammal bil och reflekterar att den är i dåligt skick. I samma stund dyker en man upp

med en kundvagn fylld med varor. Denne lastar den gamla bilen, lägger en filt över varorna och återvänder mot varuhuset. Inne på varuhuset har personalen upptäckt att mannen stulit en hel kundvagn med varor och att han återigen är inne på varuhuset för att fylla upp vagnen. Han har blivit filmad av övervakningskameror. När polisen kommer så nekar mannen till att han har begått något brott. Personen som iakttagit mannen kan dock vittna om vilken bil som är hans, genom att kolla upp bilen identifieras tjuven. Varorna kopplar honom till brottet, samt att inspelning från kameraövervakning kan vittna om att han tagit dem inne i butiken.

Spaningskomplement

- Rån av bank.

Rånnet

Rånarna har rekogniserat i förväg, de vet vilka som arbetar på banken, vad de har för bil, vilka tider de anländer och så vidare. Den kvinna som anländer först på morgonen, känner på sig att något är fel. Istället för att gå direkt in på banken, ställer hon sig vid uttagsapparaten vid sidan om banken. Rånarna som inte kan maskera sig för tidigt p.g.a. upptäckrisken tar tag i henne och tvingar henne att öppna dörren. Inne i entrén finner en övervakningskamera filma bakhuvud på rånarna innan de får på sig rånarluvorna.

Personalen bakbinds med bultband vartefter de anländer till sin arbetsplats. Rånarna är hotfulla och nämner att de vet vilket dagis barnen går på etc. De försöker få med sig en kvinna ner till valvet, hon blir hysterisk och ytterligare en kvinna tas med ner. Innan de går ner ställer de fram en påse och påstår att den innehåller en bomb.

Rånarna hade inte räknat med att det fanns tidslås på valvet och efter en stund knackar en uniformerad vakt på dörren. Han är där för att växla in pengar och undrar varför banken inte har öppnat. Rånarna släpper in väktare och det uppstår turbulens, ett skott går av. Rånarna lyckas ta av väktaren direktlarmknappen och även han får följa med ner till valvet. De tre blir sedan inlåsta i valvet i tron om att en tickande bomb står på övervåningen.

Initialt spaningsskede

Övervakningskameror fångade upp händelseförloppet i lokalen. Men framförallt användes bilderna vid entrén. Bilderna leder först inte till någon identifikation av gärningsmännen (GM). Polisen går ut med bilderna i tidningen. En person hör av sig och menar att denne är rätt säker på vem en av GM är. Personen som tipset rör är inte direkt belastad med tidigare brott av den här typen.

Senare kommer även tips in från en bilhandlare om att GM tillsammans med sin fru har köpt en bil med kontant betalning. Den efterspanade personen har vid detta tillfälle lämnat landet. Frun finns fortfarande kvar i Sverige och polisen sätter in spaning på henne samt att telefonen avlyssnas. Efter vad som utrönas genom avlyssningen görs ett tillslag genom husrannsakan. Man finner utländsk valuta samt resecheckar från banken. Kvinnan hade gömt undan detta och åtalas för häleri. Medan

kvinnan sitter häktad befinner sig GM i Italien- anhållen i sin frånvaro. GM väljer att komma tillbaka till Sverige själv och grips. Kumpanen kunde spåras till sitt hemland och var därmed skyddad från utlämning. Kumpanen valde dock att även han återvända till Sverige.

Genom detta fall kunde även 13 andra rån klaras upp. Sammanlagt sex rättegångar mot tre personer med målsägande till ett antal av 36 stycken avklarades. GM blir i slutskedet dömd till 7års fängelse samt utvisning. Hur åklagaren använde sig utav kameraövervakningen i rätten nämns i nästa kapitel.

Utredningskomplement

- Stöld i butik den 22 april 2003. Tillgripet gods: 9 styck paket ål till ett värde av 1 168,93 kronor.

Anmälan

En kund hade uppmärksammat anmälarer om att en mansperson gått ut ur butiken med en större mängd rökt ål i en grå kasse. Anmälarer kollade med kassapersonalen om de sålt någon ål, det hade de inte.

Anmälarer samt en annan anställd vid butiken sprang ut ur affären och fann en man en bit bort. Då anmälarer pekade på ålen så sprang mannen från anmälarer. De hann upp mannen och brottade ner honom på marken. Anmälarer upplevde mannen som hotfull då denne sagt att han skulle komma tillbaka och hälsa på dagen därpå. Då mannen lugnat ner sig följde han med till butikens kontor.

Polisen beordras av länskommunikationscentralen till butiken. När de samtalade med mannen blev han aggressiv och vägrade att sätta sig ner och belades därmed med handfängsel. Han greps i samband med detta.⁸⁸

Polisen tittar tillsammans med personalen på videobandet från övervakningskameran.

På bandet kan man se att den gripne mannen går in i butiken klockan 15.52. Man ser honom sedan gå mot disken med ål. Då han går dit har han en kundkorg i handen samt en grå plastpåse i kundkorgen. Man kan sedan se att mannen böjer sig ner och rotar i kyldisken. Han går sedan därifrån med kundkorg. Strax därpå kan man se att mannen går ut genom kassorna med en grå plastpåse med ål uppstickande från denne. Kundkorgen har han satt någonstans i butiken. Mannen går ut genom kassorna 15.56.⁸⁹

Förhör 1

Den misstänkte varken veckar eller erkänner brottet. Han uppger att han inte kommer ihåg vad som hänt under eftermiddagen. Han uppger att han har druckit starksprit under två eller tre dagar. Han kommer inte ihåg om

⁸⁸ Brottsanmälan Dnr 1200-K49423-03

⁸⁹ Polisens skriftliga berättelse; Dnr K49423-03

han har varit inne i någon affär och kommer inte ihåg att han har tagit något inne i en affär.⁹⁰

Kompletterande förhör 1:2

Den misstänkte uppger sig inte ha något minne av händelsen, men uppger, sedan han fått berättat för sig hur händelsen gått till, att detta då kan stämma. Han erkänner att han tagit ål i butiken och sedan passerat kassan utan att betala. Han förstår att han handlat felaktigt och uppger att han ångrar sig. Han får berättat för sig att hans tilltag är att rubricera som stöld på värdet av det tillgripna i förhållande till brottet snatteri. Han erkänner stöld och han är villig att mottaga böter.⁹¹

Förhör 2

Den misstänkte får se den aktuella videofilmen som innefattar 10 bildsekvenser. Han hävdar vid alla sekvenser att det inte är han. ”Det går inte att se vem det är.” Advokaten skulle inte kunna peka ut någon på dessa bilder.

”Det finns en annan person som är liknande klädd men som har röd keps.” När han tillfrågar om han känner igen personen: ”Nej, jag känner inte denne.” Är det du? ”Nej.” Advokaten menar att det finns likheter men att den misstänkte inte känner igen sig själv.

Den misstänkte uppger att han inte kommer ihåg att han varit inne i affären. Advokaten uppger att bilderna inte är av den kvalitet, att någon identitet kan fastställas.⁹²

Förundersökningsprotokollet uppgår till totalt 14 sidor när det överlämnas till åklagaren. Den misstänkte var anhållen och häktad sedan de 23: april 2003. Hur åklagaren använder sig utav materialet berättas i följande kapitel.

Åklagare och användningen i rätten

Få brott klaras upp enbart med hjälp utav kameraövervakning. – ”Man kan säga att övervakningskameran fungerar som del 2 för att verifiera en gärningsman. Ibland med klart övergripande betydelse!”. Inspelat material kan höja bevisvärdet och även straffet. I samarbete med polisens utredningar kan man bevisa att en person har begått brott och om personen ställer sig skyldig till brottet behöver man inte använda inspelat material i rätten. – ”Många gånger finns det säkert bildbevis fastän att det inte når oss åklagare”. Kameraövervakningen är ett bra hjälpmedel i spanings syfte och en åklagare tyckte att möjligheten att jämföra bilder med befintliga register borde vara möjligt. – ”Det tillhör vanligt spaningsarbete att kolla upp misstänkta i körkortsregister etc.”.

Även Länsstyrelsen borde ha möjlighet att kolla upp dem som ansöker om tillstånd för att förhindra en utveckling av en ny brottslighet. – ”Om

---

⁹⁰ Förhör Dnr 1200-K49423-03

⁹¹ Kompletterande förhör Dnr 1200-K49423-03

⁹² 2003-04-28. Dnr K49423-03

många skummisar får tillstånd så kan man tänka sig att kameraövervakningen kommer användas i annat syfte än att förhindra brott”.

De tillfrågade åklagarna menar att man kan förhindra vissa typer av oplanerade brott genom kameraövervakning. – *”Planerad brottslighet, såsom narkotikabrott, förflyttar sig utanför kamerans räckvidd”.* Därav menar de att: - *”kameraövervakning aldrig kan mätas mot patrullerande poliser!”.* – *”Nio av tio anmälningar där övervakningskameror kan användas som bevis rör sig om tillgreppsbrotslighet. Många vet att de är övervakade och begår brott ändå!”*

Bevismaterial

I Sverige råder fri bevisprövning. *I Sverige visar erfarenhet att man till och med får använda bevis som har letats fram på ett brottsligt sätt*⁹³. När det gäller användningen av inspelat material från kameraövervakning gäller samma bevisprövning som vid andra brott; *kan misstanke om brott grundas, kan beviset användas- oavsett om det är lagligt eller ej*, bekräftar en Chefsåklagare i Malmö. Om inte den misstänkte invänder att materialet är förvanskat eller manipulerat så reflekterar inte åklagaren över den möjligheten. – *”Vi har så mycket annat att ta ställning till ändå. Om den misstänkte skulle påstå att materialet är manipulerat så görs en teknisk undersökning vid polisen, sedan är det upp till rätten att ta bevisningen i beaktning eller inte”.*

Däremot gäller det att se samband och lägga ihop en helhet utav de delar som polisen förser dem med. Uppgifter kan t.ex. tas ur sitt sammanhang för att passa ihop med utredningen. – *”En utav åklagarens uppgifter är att fundera hur det är sammanställt. Polisen är ofta inställd på att fälla, även om det sker omedvetet. Jag måste vara vaksam över att det kan finnas annat som inte tagits med i beaktning; om det kan finnas fler gärningsmän m.m.”.* Däremot har de aldrig varit med om att polisen medvetet har manipulerat uppgifter. När man använder inspelat material från kameraövervakning så handlar det inte bara om att bevisa någon skyldig; - *”Man ska inte glömma kamerans möjlighet att fria individer som råkat vara på fel plats vid fel tillfälle heller”.*

I rätten

När kameraövervakningsmaterial används i rätten så reflekterar de över om intresset för att visa filmen väger upp till integritetsintresset. – *”Kan man bevisa om brott på annat sätt så kanske det inte är av intresse att visa en film där en offentlig person gör bort sig eller liknande.”.*

Ett problem som kan dyka upp i och med övervakningskamerorna är att det inte finns ett enhetligt tekniskt system. Om polisen inte har tekniken för att se materialet, annat än på platsen, så kan materialet processas till stillbilder⁹⁴. – *”Stillbilder har dock inte samma effekt som rörliga bilder”.*

⁹³ Överåklagare Sven-Erik Alhem i, *Avlyssningsbevis drivs till HD* av Joakim Palmquist. i Sydsvenskan lördag 8 mars, 2003

⁹⁴ I Stockholm har de ett konverteringsprogram

menar en åklagare. – ”Det kan även dyka upp tekniska problem under visningen av videofilmen i rätten”.

Dyr ål

Åklagaren lämnade in ansökan om stämning⁹⁵ den 30 april 2003 för stölden av ål som jag tog upp i förra kapitlet. Videofilmen användes som bevis i Tingsrätten⁹⁶, men man kunde inte utröna mycket på filmen p.g.a. dålig bildkvalité. Det inspelade materialet kommer från en butik som använder sig utav sekvenskameror. Fler kameror sänder bilder till inspelningsmottagaren. Varje sekund i butiken blir tre på bandet. För att bese inspelningen så krävs det en videoutrustning med stillbildsfunktion. Videoutrustningen i Tingsrätten gjorde att bilden flimrade och att det var svårt att se om det med säkerhet var den åtalade. Ordförande ställer sig skiljaktig mot domen med följande argument:

Liksom majoriteten finner jag styrkt att M (GM) besökte butiken den aktuella dagen. Videofilmen ger inte underlag för att fastslå att M höll en kasse med ål inne i butiken och det fanns ingen utredning om själva tillgreppet och inte heller vem som bar ut kassen med ål från butiken. Enligt min bedömning kan det inte uteslutas att någon annan i sällskap med M tagit ålen, med eller utan dennes vetskap. ... Vid angivna förhållanden finner jag att åtalet inte är styrkt.⁹⁷

Tingsrätten dömer ändå den åtalade till en månads fängelse för stöld med stöd av utredning och andra vittnen. Försvaret ser en möjlighet till överklagan. Troligen med grund i den dåliga bildkvalitén. I Hovrätten⁹⁸ tar åklagaren med en annan videoutrustning som visar en klar bild när man använder stillbildsfunktionen. På videofilmen finns det en sekvens som visar personen i helbild, hållandes en grå påse med en uppstickande ål i. Man får en klar bild av ansiktet på personen och Hovrätten fastställer Tingsrättens dom om fängelse genom att det inte fanns någon tvekan om att det var den åtalade personen som fanns på filmen från butiken.

Professionella tjuvar

Fyra personer kommer in på en tv- och videobutik. Butiksägaren observerar personerna från övervåningen av butiken; där även en övervakningskamera är placerad. När butiksägaren förstår att personerna förbereder för att stjäla varor sätter han i ett videoband och filmar händelsen. Detta är händelseförloppet på filmen:

Klockan 15.02

Kameran filmar ovanifrån, genom balkar i taket, ett område som är avgränsad med hyllor. Man ser sex personer som går och tittar på hyllorna. Två män och två kvinnor avvaktar att de andra kunderna ska avlägsna sig.

⁹⁵ Enligt 8kap 1 § brottsbalken.

⁹⁶ Tingsrätten i Malmö, dom 2003-05-08: Mål nr 2976-03

⁹⁷ ibid. s 4

⁹⁸ Hovrätten i Skåne/Blekinge dom 2003-05-21: B1231-03

De sprider ut sig bland hyllorna och tittar sig omkring. Kvinnorna är klädda i långa kappor och kjolar; den ena i blått och den andra i beige. De fyra börjar gruppera sig och de verkar kommunicera under tiden.

Klockan 15.03- butiksägaren zoomar in kameran närmare.

Männen står med ryggen mot kameran till vänster i bild. Kvinnan i blå kappor tar en bruksanvisning och tittar i denna. Man ser att en utav männen öppna en kartong och plocka ur innehållet, med hjälp utav den andra mannen. Kvinnan i beige kappor står till höger om mannen. De fyra sluter upp tätt, med ryggarna mot kameran. Kvinnan i blå kappor står längst till höger och plötsligt dyker hon ner på golvet och hjälper männen att möblera om kartongerna, samtidigt som den andra kvinnan vänder sig därifrån.

15.05

Kvinnan i ljus kappor går obehindrat och till synes oberörd fram och tillbaka. De fyra står kvar en stund, tittar i bruksanvisningen och pratar, sedan går de ifrån hyllorna 15.06.

När de stoppas i kassan visar det sig att kvinnan i beige kappor har en videoapparat nedstoppad i förklädet till sin kjol. De hade alltså tagit ut videon ur kartongen, stoppat ner den i en ficka framtill på förklädet, sedan satte de den tomma kartongen underst; för att man inte skulle upptäcka att den saknades. Genom att man kunde observera händelsen på det inspelade materialet, kunde man peka ut resterande personer som medbrottslingar till det upptäckta brottet. Åklagaren menade att allas inblandning var en förutsättning för att stölden skulle kunna genomföras. Åklagaren berättar att man omöjligt kunde se hur videon hamnade där den senare påträffades, - ”*det gick så otroligt fort och sköttes mycket diskret. Dessa personer var professionella tjuvar. Filmen tagen ur sitt sammanhang hade inte kunnat bevisa att brott begåtts*”. Men genom att brottet uppdagades i butiken kunde filmen användas vid rättegång. Filmen höjde bevisvärdet och man kunde i omgångar döma de fyra personerna, trots att tre utav dem nekade till inblandning.

Grovt på film

Gällande rånet som beskrevs i föregående kapitel använde åklagaren stillbilder från banklokalsens övervakningskameror i samband med att han yrkade för grovt rån. Det skott som avlossades i banklokalen var till synes ’löst’ eftersom man inte fann någon kula. Eftersom polisen inte funnit några riktiga vapen i utredningen försvårade det för åklagaren att bevisa att rånet var grovt. Genom att visa en bild av vad personalen fick genomgå i banklokalen och påvisa den hotfulla situationen så yrkade åklagaren för grovt rån. I Tingsrätten dömdes GM för grovt rån men i Hovrätten ändrades domen. -”*Straffet för 13 rån och 36 skakade målsägande blev sammanlagt 7år och eventuell utvisning*”.⁹⁹

En modernare rättegång

Det är inte bara kameraövervakningsvideor som visas i våra rättssalar. Möjligheten att bedriva videokonferenser och även förhör via video är på

---

⁹⁹ Hovrätten i Skåne/Blekinge dom 2000-05-22; D 2078 i mål B154/00

försök genom lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång.¹⁰⁰ En utav åklagarna menar att man istället för att ställa in en rättegång kan använda sig av videokonferenser om det visar sig att en part inte kan infinna sig i rättssalen. Sedan anser han att det är säkrare än att använda sig av telefonförhör: - ”Vem är på andra sidan luren?”

Videoinspelning kan även användas vid initial förhör t.ex. av misshandlade kvinnor. Inspelningen syftar då att jämföras med förhör i efterhand om kvinnan tar tillbaka sin anmälan [vanligt förekommande].

– ”Polisen har direktiv om att videospela förhör men många gånger sker inte detta!”.

Att videofilma en rekonstruktion på brottsplatsen kan även styrka åklagarens sakframställning. – ”I pedagogiskt syfte handlar det om att förse rätten med den bild, som annars ska tolkas”.

Slutsats

Om man förlitar sig på den preventiva och avskräckande effekt som kameraövervakningen tycks ha, har det mindre betydelse om man kan använda inspelat material för utredning av brott. Butiksägare säger sig märka av en positiv effekt genom att bara skylta om kameraövervakning och polisen hävdar att man uppnår liknande effekt bara genom kamerans existens, tillika dem som hävdar att attrapper har samma effekt som en fungerande kamera.

När det däremot handlar om det komplement som inspelat material kan ge polis och åklagare i sitt arbete, så går vi ifrån det förväntade beteendet till dem som de facto begår brott trots att de är övervakade. Som en polis konstaterade: - ” Vi kanske ska fråga varför det finns kriminella och varför vissa personer begår brott oavsett regler eller normer som finns i samhället”. Åklagarna uttalade sig om att kameraövervakningen kunde avslöja tillgreppsbrott och i viss mån förhindra oplanerade brott. Att kameraövervaka allmänna platser leder däremot inte till att förhindra planerade brott genom att man kan undvika kamerorna. Till skillnad från en polis kan kameran inte följa efter misstänkta personer utanför sin räckvidd. De kan varken kommunicera eller ingripa. Som nämndes i inledningen kan de varken skydda ett offer eller gripa en gärningsman. Kontentan är att man inte ska överskatta övervakningskamerornas roll i det brottsbekämpande arbetet och definitivt inte ersätta polisiär närvaro med en kamera. Liknande slutsats har man i SOU 2002:110:

Kameraövervakning kan inte ersätta annan bevakning utan bör ses som ett komplement för att höja säkerheten. Bevisläget och möjligheterna att klara upp brott blir bättre med bilder från kameraövervakning, vilket bör innebära att butiksanställda och väktare i mindre utsträckning behöver vittna i domstol.¹⁰¹

¹⁰⁰ SOU 2001:103: En mordernare rättegång

¹⁰¹ SOU 2002:110, kapitel 7.2.2 *Synpunkter från handeln*

Om kameraövervakning skulle användas som hjälpmedel och komplement i större utsträckning¹⁰²; genom att släppa på restriktionerna för polisens användning av kameror, ge dem resurser att hantera tekniken samt möjlighet att införliva tekniken i sina rutiner. Kanske man i det långa loppet hade kunnat tala om minskning av brottsligheten med hjälp av kameraövervakning. Istället för att förlita sig på övervakningsverktygets avskräckande funktion, som inte går att mäta, kunde man tillgodose polisen med möjligheten att använda verktyget för att utreda och klara upp brott. Utan inspelning, inget bevis!

När det gäller bevisvärdet kan det hända att polisen missar andra omständigheter kring ett brott genom att övervakningskameran ger en vinklad bild av händelseförloppet. Åklagare och domstol måste ta detta i beaktning. Som vi såg i Hovrättsdomen i ärendet 'dyr ål' där ordförande ansåg att bildbevisningen och övriga vittnesuppgifter inte uteslöt möjligheten att någon annan tagit varorna och fört dem ur butiken, och därmed ställde sig skiljaktig till domen.

Efter att själv ha sett filmen samt tagit del av förhör och vittnesuppgifter fick jag en inblick i svårigheterna att bevisa någon skyldig; trots bildbevis, erkännande och styrkande vittnesuppgifter.

Samverkan

Utvecklingsprocesser har att göra med samverkan och växelspel mellan aktörer. I intervjuer med berörda myndigheter framkom ofta svaret: det ligger inte på vårt bord. I gällande lagstiftning för allmän kameraövervakning regleras kravet om tillstånd eller anmälan för att kameraövervaka allmänheten. Den allmänna förvaltningsdomstolen, Justitiekanslern och Länsstyrelsen lägger stor vikt vid att lagen efterlevs. I 26 § framgår att den som bryter mot bestämmelsen om upplysningsplikt, tillståndsplikt, anmälningsplikt och om bevarandetid kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Däremot vittnar åklagarna om att den fria bevisprövningen innebär att de inte måste ta ställning till bevismaterialets legalitet. Det torde ligga i åklagarens intresse att undersöka om brott föreligger inspelat material från kameraövervakning, utefter vad som regleras i LAK. Det borde ligga på deras eller på polisens bord att efterforska om kameraövervakaren har tillstånd. Länsstyrelsen har alla tillstånd och anmälningar dokumenterade och kan snabbt kontrollera om en plats har tillstånd. Skulle det visa sig att platsen som överlämnat inspelat material till polis inte har tillstånd så kan Länsstyrelsen ta över ärendet och i sin tur ta kontakt med innehavaren, alternativt att åklagarna uppdragar brott i tjänsten.

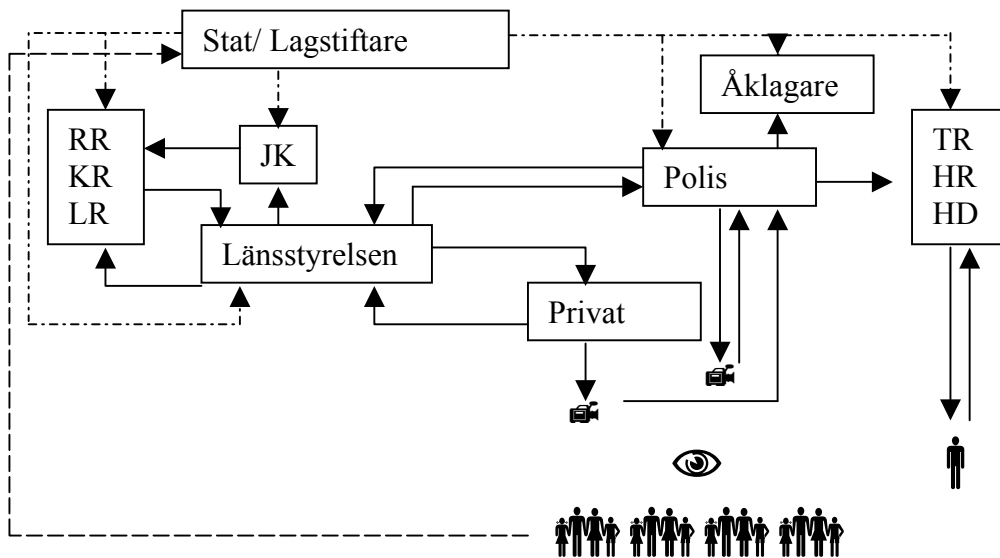
Att tilldela Länsstyrelsen resurser för att bedriva kontinuerlig tillsyn av tillståndsinnehavarna kan även vara ett led i att undvika missbruk. Att informera allmänheten om vad som gäller enligt lag samt ovannämnda samordning mellan myndigheterna kan leda till att färre kameraövervakare utan tillstånd. Bristande kunskapsåtergivning mellan de olika instanserna är ett faktum.

---

¹⁰² Sverige är mer restriktiva mot användningen jämfört med andra Europeiska länder. Sedan en tid tillbaka har man diskuterat huruvida Sverige kan bli "ett paradiset för brottslingar"; genom restriktionerna mot avlyssning, kameraövervakning samt möjligheten för polisen att provocera fram brott i brottsbekämpningssyfte.

Modell för rättslig in och output

Min tankemodell över rättens in och output: att ett mekaniskt öga förser den blinda rättvisan med vad det övervakar eller att rätten förser kameran med elektricitet för att den ska kunna övervaka allmänheten, var relativt enkel. I realiteten är bilden än mer komplex; som den empiriska undersökningen har påvisat. Följande modell representerar 'kopplingschemat' av in och output i samhället. Den rättsliga outputn/elektriciteten regleras till vänster i modellen av diverse in och outputs mellan olika instanser. Via användarna genom de instanser till höger i modellen kommer bilderna från det mekaniska ögat tillbaka in i rätten.

Den lagstiftande makten (politiska) ger genom lag Länsstyrelsen rätt att utfärda tillstånd för att med ett verktyg övervaka individer; i syfte att förebygga, förhindra och avslöja brott. Efter ansökan ger Länsstyrelsen privatägare tillstånd att med verktyget övervaka individer med direktiv om hantering och användning av material. Samt att den lagstiftande makten ger befogenhet till polisiär myndighet att med ett verktyg övervaka individer i syfte att upprätthålla ordning, trygghet och säkerhet, samt för att identifiera och avslöja brott, med direktiv om hantering och användande av material. Under vissa premisser måste även polismyndigheten ansöka om tillstånd från Länsstyrelsen.

Justitiekanslern (JK) kan överklaga Länsstyrelsens beslut till den allmänna förvaltningsdomstolen (Länsrätten, Kammarrätten och Regeringsrätten). Om ett ansökningsärende ändras i förvaltningsdomstolen går det tillbaka till Länsstyrelsen, som i sin tur meddelar användaren. Användarna kameraövervakar allmänheten och har tillgång till det inspelade materialet. Vid utredning om brott lämnas materialet till polisen. Vid åtal går det igenom åklagare till domstolen som i sin tur utdelar dom till den åtalade individen.

Teorier

Genom det empiriska materialet har jag undersökt rättsregelns syfte och praxis och presenterat hur rättslig in och output ser ut. Nu ska jag med hjälp utav det normvetenskapliga synsättet försöka fånga vad som ligger till grund för användandet av och uppfattningen om det teknologiska verktyget. Genom att studera samhällsutvecklingen, den teknologiska utvecklingen samt den visuella kulturen och sätta dessa i relation med varandra och applicera dem på kameraövervakningens roll i samtiden. Genom avsnittet görs en fortlöpande analys.

Normvetenskap och samhällsutveckling

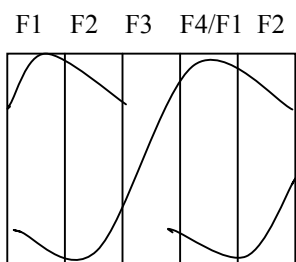
Informationsteknologin skapar en ny materiell grund för den sociala utvecklingen som leder till omstruktureringar av närings- och arbetsliv¹⁰³

Hydén menar ”Normvetenskap” att de samhällsförändringar som informationsteknologin för med sig kommer att visa sig i förändrade normsystem framgent¹⁰⁴. Genom normvetenskapen kan man *identifiera de normativa förändringar som föregår varje samhällsförändring.*¹⁰⁵ Normvetenskap i Hydéns mening fyller behovet av en syntetiserande vetenskap samt att man kan föra in värderingar och känslors betydelse för mänskligt beslutsfattande.¹⁰⁶

”Normvetenskapen handlar alltså om att förstå vad det är som är drivkraften bakom människors handlande¹⁰⁷”, Drivkrafterna- ”känslor och värderingar som är så bestämmande för människors och även organisationers handlingar” /.../ ”går att förstås med utgångspunkt från att normer styr handlandet”¹⁰⁸

Samhällelig och teknologisk utveckling

Genom att se historien i S-kurvor¹⁰⁹ (och inte i den linjära) kan man betrakta brytningstiden och övergångar från en era till den andra för att konstatera att vi idag befinner oss i *ett megasocialt skifte, dels mellan marknadsepok och cyberepok och dels mellan industriera och informationsera.*¹¹⁰ Vare S-kurva i sig kan delas in i fyra faser:

¹⁰³ Hydén, Håkan, *Normvetenskap*, Lund Studies in Sociology of Law, 2002

¹⁰⁴ i relation till s-kurvorna och att 'spelreglerna' ligger kvar i den föregående s-kurvan

¹⁰⁵ Hydén s 294

¹⁰⁶ ibid. s 20

¹⁰⁷ ibid. s 19

¹⁰⁸ ibid. s 14

¹⁰⁹ ibid. s 24 ff

¹¹⁰ ibid. s39

Under fas 1 dominerar fortfarande de systemmöjligheter som tillhör den tidigare s-kurvans fas 4 och som därmed överbestämmer viljan och påverkar kunskapsutvecklingen i samhället. /.../ [men] bland uppfinnare och innovatörer är den normativa utvecklingen viljemässigt fri, liksom kunskapsutvecklingen. Detta blir ett starkare drag i fas 2, där entreprenörer /.../ medverkar till att gamla gränser sprängs. I fas tre handlar det om att formera den kunskap som krävs och sprida den till tillräckligt många för att kunna realisera den kärnteknologi som den fria viljan varit med om att utveckla så att den kan reproduceras i stor skala. /.../ I detta skede får utbildning och forskning ökad betydelse. Dessa drag förstärks ytterligare i fas 4 då vi i ett inledningsskede får en situation av massutbildning på olika nivåer, inte minst genom universitet och högskolor. I fas 4 är vi successivt tillbaka i systemdominansen och strukturella förhållandens betydelse för vad vi kommer att tycka är bra och dåligt, vilket i sin tur överbestämmer vad vi betraktar som nyttig kunskap, något som ytterligare befäster de befintliga systemens dominans o s v i en cirkel.¹¹¹

Den era som här är av intresse är den som Hydén benämner som *initieringen av informationseran*¹¹².

Genom den digitala tekniken förmår människan att använda sig av information för produktions- och kunskapsutveckling som går långt utöver vad som har varit möjligt i tidigare samhällsskeden.¹¹³

I samtiden ersätter vi mer och mer det fysiska med det virtuella; ”/.../ *den digitala tekniken förs in och rationaliserar bort människor*” samt att värden alltmer räknas i immateriella tillgångar.

Elektricitet, telefonen, bilen, WC'n och PC'n, ansågs vara 'otroliga genombrott' på sin tid. Det är svårt att prognostisera nya teknologier i framtiden, man kan istället se till de mogna teknologierna och passa in dem i tidsandan. 'Otroliga genombrott' i framtiden skulle kunna vara: vatten som bränsle, hybrider, autopilot, beaming eller varför inte en metod att stoppa åldrandet.

När man ska spekulera i framtidsutvecklingen så kan man göra en drivkraftsanalys¹¹⁴ och ifrågasätta deras dominans i framtiden. Drivkrafterna kan bestå av: livskraft, skaparglädje och kreativitet, kommunikation och uttryckskraft, personlig utveckling samt kärlek och empati. Om vi antar att IT-utvecklingen i 2000-talet står i relation till drivkrafterna så kan man tänka sig en negativ påverkan genom: materialism (flykt in i konsumtion och extern stimulans), egoism, inre rastlöshet och överdrivna extroverta aktiviteter, maktutövande och kontroll över andra samtidigt som det finns en längtan efter inre harmoni och frid. Utefter drivkraftsanalysen¹¹⁵ leder detta till att man dämpar materialism

---

¹¹¹ ibid. s 293

¹¹² ibid. s 40

¹¹³ ibid. s 42

¹¹⁴ Koch, Svedberg Gian, Teknologisk analys: Erfarenheter från Näringslivet, Doubleway International AB 2000

¹¹⁵ ibid.

och även skaparglädjen, de essentiella frågorna blir viktigare, man lär sig meddela sig (övertygelse, känsla, tanke, svagheter) och man blir mer beroende av andra. I nästa stadiet bygger man upp nytt, skapar trygghet och säkerhet, man söker frid och harmoni, man fortsätter att meddela sig, man kan känna värme, kärlek, hjärtlighet och glädje.

Om man går några steg bakåt i den informationsteknologiska utvecklingen och samtidigt tittar på vad som har speglat tidsandan i samhället¹¹⁶ så kan man se att de inte har varit oberoende av varandra. Jag börjar på 1960-talet:

<p>Tidsanda 1960-tal</p> <p>Industrisamhället Utvecklingsoptimism Miljonprojekt- urbanisering</p> <p>Informationsteknologiskt Stordatorer; informationskontroll Optimism = allt kan räknas och förutsägas Artificiell Intelligence</p>	<p>Tidsanda 1970-tal</p> <p>Kollektivt Solidaritet Revolt</p> <p>Informationsteknologiskt Centraliserad datorprestation (IBM) Teknik= makt (hos stormakt eller företag) Energikris- 'resurstorka' Första PC'n (1979)</p>
<p>Tidsanda 1980-tal</p> <p>Individualism Materialism Status samhälle</p> <p>Informationsteknologiskt Apple och IBM-kompatibla PC Mac och DOS som standard Officeprogram på PC, 'klient server' Informationsteknologisk politik Objekt orienterad programmering Artificiell Intelligence; expertsystem</p>	<p>Tidsanda 1990-tal</p> <p>Individualism/ Självständighet Globalisering- världen krymper Information= makt</p> <p>Informationsteknologiskt www Java, Netscape Browser (objekt orienterat) Internet standard Internet applikationer; e-handel Y2K problemet (2000) Internationell standardisering</p>

Vi befinner oss i början av 2000- talet och kan redan presentera informationsteknologiska bidrag såsom: Direktuppkoppling via bredband, utvecklade sökmotorer och tjänster via Internet, individuella informationsfilter, mobiltelefonin- SMS, WAP, GPRS, inbyggd kamera etc. Reklam, nyheter och väder m.m. via SMS. IT blir bättre och mer utbrett. Internationaliseringen ökar. EU ökar i betydelse. Offentlig finansiering av välfärd minskar. Om tendenserna i de sociala förändringarna säger Ewerman, Hydén och Wickman:

[En] fortgående utveckling(en) från kollektiva till individuella lösningar och individuell orientering. Här har vi kopplingen till arbetslivet och utvecklingen från fack och avtal till tillit och ansvar. /.../ En annan värdeförändring utgörs av övergången från centralism till lokalt och från offentligt till privat ansvar. I rättsligt hänseende innebär det bl a att vi rör oss från styrande till stödjande strukturer.¹¹⁷

När man studerar samhällsutvecklingen i S-kurvor kan man jämföra utveckling och fall av en era, samt se att initieringen av en ny era startar innan den föregående stagnerat. Inte bara *de facto* generationsklyftor kan

¹¹⁶ Koch, Svedberg Gian, *Teknologisk analys: Erfarenheter från Näringslivet*, Doubleway International AB 2000

¹¹⁷ Hydén s 51

konstateras utan, därtill, även olika världsbilder. Beroende på vad man har för utgångspunkt så ställer man sig olika till förändringar.

Karin Johannisson¹¹⁸ jämför de två senaste sekelskiftena och menar att båda tidpunkterna präglas av förändring, intensifierat informationsflöde, snabba kommunikationer och stora prestationskrav- allt i en snurrande marknadskultur. Vid båda tidpunkterna uppstår nya diagnoser som namnger och legitimerar de symptom på inre vantrivsel som människor visar. Samma symptom¹¹⁹ som fanns då yttrar sig idag. 'Neurastenin' försvann när moderniteten utlovade välfärd åt alla- vad kommer ske med 'utbrändheten'? Hon undrar om det är miljön och tekniken som är skadlig, eller om det är somatisering; psykiska påfrestningar som utlöser kroppsliga symptom. Kring elektrifieringen, telegrafan och telefonen uppstod särskilda myter och sjukdomsbilder. Inte minst järnvägsresandets fart och skakningar ansågs riskabla.¹²⁰

Det gällde att vara förändringsbenägen, anpassningsbar och att bejaka teknikutvecklingen. Telegrafan ökade kraven på snabb på kommunikation med korta svarstider. Många beskrev hur de starkt upplevde att förändringstakten dessutom hela tiden accelererade, berättar Karin Johannisson. Resultatet blev en känsla av att gamla trygga normsystemen raserades. Människorna upplevde sig som bortslitna från sin trygga invanda vardag, som hängande styrsellösa i limbo. De känslomässiga motsatserna till de moderna egenskaperna skuldbelades.¹²¹

Visuella kulturen och den teknologiska utvecklingen

I relation till de visuella fenomenen i samtiden så har fotograferingsteknikens och datorns historia¹²² haft stor betydelse. På 1800-talet uppfattade man nya delar av verkligheten genom "fotokonsten"; röntgenkamera, rörelser m.m. samt att man trodde på det man såg. Genom mörkrumsteknik och framförallt genom det digitala genombrottet så har vi kunskap om: att det som är sant kan inte alltid ses och allt som kan ses är inte sant. Detta påverkar vår känsla för om ett fotografi eller en film är en spegling av verkligheten eller om det är manipulerat eller exponerat på något annat vis. Alla typer av bilder är med analoga eller digitala medel lätta att förfalska och bearbeta. Med datorn så sker bearbetningen tämligen snabbt och lätt samt att vem som helst kan göra det. En digital bild kan vara till dels scannat foto, datasyntiserat perspektiv eller elektronisk målning. Till skillnad från video och fotokopior blir aldrig digitalt processade bilder degraderade eller sämre i kvaliteten; en digital kopia är oskiljbar från originalet. Genom två- och tredimensionella modeller kan

---

¹¹⁸ Professor i idé- och lärdoms historia vid Uppsala Universitet

¹¹⁹ Huvudvärk, vandrande smärtor, melankoli, oförmåga att ta sig ur sängen etc.

¹²⁰ Personal och Ledarskap: Porträtt med Karin Johannisson
http://www.ad.se/nyad/arkiv/artikelarkiv_intranet.php 2003-02-21

¹²¹ ibid.

¹²² Som började med Pasquals räkningsnurra och utvecklades genom den elektriska revolutionen (1907 ff) till PC i vart och vartannat hem på 1990-talets slut.

man interaktivt ändra skeenden visuellt och det är svårt att avgöra om det är verklighet eller något skapat.¹²³

Oskyldig retuschering till medveten missledning, fotografisk sanning kontra fiktion och skapade lögnar sätter visuella bilders trovärdighet i gungning och man kan ifrågasätta vilken vetenskaplig tyngd man kan lägga bakom en bild. En rubrik i NY Times löd 1990: *Ask it no question: The camera can lie*¹²⁴. Men på något sätt hänger klyschan om att kameran inte ljuger kvar; en sanningsteori om att den presenterar ”a evidence that corresponds in some strong sense to reality”¹²⁵ Varför vi tror på bilder kan förklaras med relationen: närhet eller distans till objekt eller nyheter. Genom distans så tror vi på det vi ser för att vi inte vet hur det ”ska” se ut. Exempel kan tas från spekulationerna om människan verkligen har varit på månen eller om de första bilderna togs i en studio i Hollywood: få ifrågasatte bilderna på den tiden det begav sig!

Kunskap om redigering och bearbetning av visuella ”sanningar” kan även leda till att man inte tror på någonting till slut. Utgångspunkten för vår världsbild och vårt meningsskapande ligger i kulturen vi lever i, tar del av och utvecklas i. Shweder¹²⁶ menar att de olika sätten att se på verkligheten ibland får oss att prata om ”olika världar”. Det är samma värld men olika sätt att betrakta och tolka den.

”[I]mages not tend to replace reality, or create their own....so we end up reacting to pictures that show you what picture can show, and not knowing those things wich pictures can't show, and that's a new reality. It's a reality of what's on television”¹²⁷

Reklamman, psykologisk krigsföring, filmmakare, producenter, politiker med flera spelar just på den erfarenhetsgrund och den förförståelsen vi har. Sherwin menar att man utan kritiskt förhållningssätt blir en ”passive reciver” och att det krävs träning och kunskap för att bli en ”active seeker interpreter”¹²⁸. Följande förhållningssätt kan exemplifiera Sherwins begrepp:

1. Som passiv mottagare kan man räknas till dem som köper allt. Att allt de ser och hör är sant. Som när Orson Welles (skådespelare och regissör) orsakade panik 1938 med en radiodramatisering av H.G Wells ”Världarnas krig”- lyssnarna eller ”the passive recivers” trodde att marsianer höll på att attackera världen! Förklaringen till paniken som skapades har givetvis en förankring i att radiomediet var ett relativt nytt fenomen vid tidpunkten.
2. Den andra extremen är de som blir så kritiska, intill den grad, att de tillslut inte tror på något- vare sig sanning, konstruerad verklighet, manipulerad verklighet eller osanning. Den som

¹²³ Cotton & Oliver, *Understanding Hypermedia 2000*, Phaidon Press, London 1997

¹²⁴ NY Times, söndag den 12 augusti 1990, del 2:29: Ask it no question: The camera can lie

¹²⁵ Mitchell, William J. *The Reconfigured Eye: Visual Truth in the Post-Photographic Era*. Cambridge, MIT Press, 1992

¹²⁶ Shweder i Sherwin, Robert K. *When Law Goes Pop: The Vanishing Line between Law and Popular*. Chicago: Chicago University Press, 2000 s 236

¹²⁷ Daniel Schorr i Sherwin s 243

¹²⁸ Sherwin s 252

besitter kunskap om medial teknik och fotomanipulation kommer alltid att vara skeptisk till ”bildbevis” om flygande tefat.

Kopplad till rätten kan båda dessa ytterligheter öka ”*public skepticism regarding law’s ability to seek truth and do justice*”¹²⁹ Trivialiseringen av rättens auktoritet blir understruken. Men samtidigt så kan det innebära att rätten avmystifieras genom att ”rätt” information mottages.¹³⁰

Normer är ofta internaliserade och vi är sällan medvetna om källan till våra tankar och uppfattningar; men om man tillför reflektion och distans till det man är mottagare av, genom visuell eller informativ populärkultur, så kan man även höja medvetandenivån. Genom reflektion, kritik och kunskapsbaserad distans till oss, självet och jaget i relation till ”dem”- vilka de än må vara, så kan man motverka dessa hot om kaos eller upplösning. Ibland räcker det med att skapa debatt och åskådliggöra ett fenomen, man behöver inte alltid ”tillrättalägga” eller styra något till förändring.¹³¹ Kombinationen mellan bild och text i en tidning har ansetts trovärdig, det vi såg på TV-nyheterna var det som hände, det vi såg på bio var iscensatt och att modellerna i en modetidning var retuscherade var inte särskilt förvånande. Men någonting sker i samhället när den teknologiska utvecklingen tränger in i vardagen, blir institutionaliserad och formar vår tilltro.

Populärkulturen

Media och populärkulturen är ofta den enda eller i alla fall den primära källan till rätten och rättsväsendet för många människor. ”...[F]å människor sätter sig in i lagstiftning, läser förordningar, och än mindre tar sig an juridiska eller rättsociologiska tidskrifter”¹³² Tillika finns det många jurister som har svårt att förstå att alla inte har samma förståelse som dem när det gäller synen på rätten.¹³³ Den som inte har varit i kontakt med rättsväsendet har självfallet en annan bild av dess instanser än den som jobbar inom det. ”*In short, popular culture, like law, provides a source of collective understanding, social coherence, and stability*”¹³⁴

Till den teknologiska utvecklingen hör den nöjesindustriella: via biografier, VHS och DVD sprids filmatiseringar som skvallrar om vad som är tekniskt möjligt att uppnå. Blandning av fiktion och verklighet, ren fiktion eller mer nära verkligheten än vad man kan ana? Innehållet i dessa filmer kan även innebära trivialisering eller avmystifiering¹³⁵ av sådant som sker i samhället. Bilden av rättsväsendet och paranoia för vad som är tekniskt möjligt att genomföra om man bara finner något intresse i att göra det. När det gäller att finna verklighetens ”bad guys” så handlar det till stor del om att identifiera vilka sårbarheter ett samhälle har och sedan undersöka vem som har något intresse att angripa dessa svagheter. När det gäller nationell

¹²⁹ Sherwin s 248

¹³⁰ Bo Carlsson, *Rättens trivialisering och avmystifiering, Retfærd: Nordisk Juridisk Tidsskrift* (2002) s 3

¹³¹ Carlsson Bo, , Lund Series in Sociology of Law, no 11, 2001 s 37 ff

¹³² Carlsson, Rättsociologi och populärkultur s 13

¹³³ Jämför Carlsson, Bo & Baier, Matthias, *A Visual Self-Image of Legal Authority. The Temple of Law*, Socio-Legal Studies, 2001

¹³⁴ Sherwin s 34

¹³⁵ Bo Carlssons forskning i rättsociologi och populärkultur

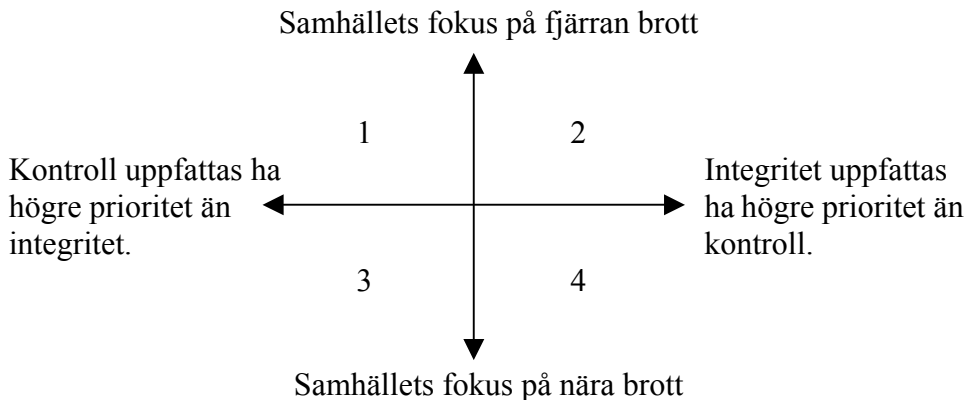
säkerhet så har t.ex. SÄPO den uppgiften. ”I sin fiktiva form är underrättelsearbetet i allmänhet starkt stiliserat¹³⁶ /.../underrättelsetjänsten kan således uppfattas som allsmäktig, allvetande, men också som korrupt, maktfullkomlig och illaluktande i största allmänhet¹³⁷ I realiteten så är det främst sekretessen som gör att underrättelsevärlden är en gränslös arena för fantasi. ”Slutenheten skapar ett utrymme för osäkerhet, spekulation och fantiserande”.¹³⁸

Normbildning och värderingsförändringar

Brottsutvecklingen i Sverige

Jag kommer följande att använda mig utav en omvärldsanalytisk studie om ”Brottsligheten i framtiden”¹³⁹: I scenarios målas fyra olika bilder upp för samhällets syn på brott och brottsbekämpning år 2007. Scenarierna bygger på två grundläggande osäkerheter för den framtida brottsligheten och brottsbekämpningsmiljön. Den ena gäller vad fokus i media, politik och samhälle kommer att riktas, och den andra vilket intrång i den personliga integriteten det svenska folket kan tänkas acceptera för att underlätta brottsbekämpningen. I undersökningen utgår man från antagandet att brottsvolymen, resurserna till polis och åklagare samt att de övergripande reglerna för polis och åklagare kommer att vara i stort sett konstanta och desamma år 2007, som idag.

Man plockar ut trender i omvärlden som kommer att påverka brottsutveckling och brottsbekämpningen¹⁴⁰. Med dessa trender tillsammans med utgångspunkten för undersökningen så byggdes följande scenarioaxlar med innehåll upp:

¹³⁶ Agrell, Wilhelm, ”Konsten att gissa rätt- underrättelsevetenskapens grunder”, Studentlitteratur, Lund 1998, s 39

¹³⁷ ibid. s 41

¹³⁸ ibid. 39

¹³⁹ Kairos Future, *Brottsligheten i framtiden- diskussion kring fyra scenarier*, Riksåklagaren och Rikspolisstyrelsen 2001

¹⁴⁰ Internationaliseringen ökar. EU ökar i betydelse. Mer individcentrerade värderingar. O-risksamhället ökar i betydelse. Segregation ökar. IT blir bättre och mer utbrett. Färre vuxna lever i parrelationer. Inflyttning till storstäderna ökar. Minskad offentlig finansiering av social välfärd. Marknaden för säkerhetsprodukter och säkerhetstjänster växer. Alkoholkonsumtionen ökar i Sverige. Drogliberalismen ökar. Fler brott med internationella inslag. Media koncentrerar sig på brott och straff. Brottsfall ökar. IT-relaterad brottslighet ökar i omfattning. Färre spärrar hos brottsaktiva. ”På natten blir centrum ett laglöst land”. Ur Kairos Future 2001

Fält 1: 'Al capone': grov internationell brottslighet med ekonomisk fokus, media fokuserar på brottsyndikatens ledarskikt, medborgarna kräver resultat. Trots allt som gjort och görs för att öka och förbättra samarbetet mellan brottsbekämpare i olika länder måste vi idag erkänna att brottslingarna hela tiden tycks ligga ett steg före polis och åklagare.

Politiker och media hävdar att kraven på personlig integritet måste ställas mot det lidande och den skada dessa organisationer orsakar. Tillit till och krav på polis och domstol. Acceptans av okonventionella brottsåtgärder; man bedriver avlyssning och övervakning samt upprättar databaser på nationell och internationell nivå.¹⁴¹

Fält 2: 'Nätets fantomer': extremister som hotar samhällsordningen, media speglar spektakulära aktioner, medborgarna kräver förebyggande åtgärder med stor respekt för integritet. Hoten mot samhället från den organiserade brottsligheten har minskat genom att internationella polisiära samarbeten har gett dem mindre utrymme. Istället är typen 'avancerade brottslingar' nu: små mycket hängivna grupper, som har till uppgift att: "avslöja det skendemokratiska samhällets rätta våldsansikte". Extremisterna är mycket intelligenta, tidigare ostraffade, unga personer och det gör att den förebyggande brottsbekämpningen är mycket svår; eftersom aktivisterna inte skiljer sig från andra ungdomar. Mindre utrymme för polisiära metoder, kravet ligger istället på förebyggande åtgärder. Samt genom snabbt och effektivt handlande från åklagare.¹⁴²

Fält 3: 'Trygga Svensson': brott begångna av återfallsförbrytare, media upptas av seriemördare och pyromaner, medborgarna anser att trygghet är viktigare än integritet.¹⁴³

Konflikter i världen har lösts upp t.ex. i Baskien, Nordirland, f.d. Jugoslavien och Palestina-Israel, det är inte verklig fred men inte heller krig. Många av 1900-talets diktatorer har avlidit. Den ekonomiska brottsligheten har minskat genom internationell polisiär samordning och rättslig likhet. Den organiserade brottsligheten har bekämpats genom de kontrollmekanismer som finns i fält 1. Polisen har gripit många seriemördare och psykopater, men paradoxalt nog så leder detta till att medborgarnas oro ökar. Brottsligheten känns närmare och risken för att bli ett offer känns betydlig. Övervakningskameror, avlyssning och spårning anses som självklart- 'hellre övervakad än våldtagen och nedgrävd'. Stor tillit till polisen och kraven ligger i att på alla möjliga sätt identifiera de personer som hotar allmänhetens trygghet.¹⁴⁴

Fält 4: 'Fria Franzon': vardagsbrott- tillfället gör tjuven, media fokuserar på brottsoffer, medborgarna anser att integritet är viktigare än trygghet.¹⁴⁵ Diktaturena har fallit och det ger inga fristäder till de terroristorganisationer som belystes i början av 2000-talet. Misshandel, inbrott, bilinbrott, bokföringsbrott etc. begås inte av organiserad brottslighet, men den skada som det innebär för offret tas i beaktning och trygghet anses ha högt värde. De CRM-databaser som upprättades för 7år sedan missbrukades och många personer blev offer för kränkande

---

¹⁴¹ ibid. s 37

¹⁴² ibid. s 38

¹⁴³ ibid. s 41

¹⁴⁴ ibid.

¹⁴⁵ Kairos Future 2001 s 43

behandling. Även myndighetsregistren sågs över och man tog bort uppgifter som ej ansågs relevanta. Endast i särskilda fall används integritetskränkande spanings- och utredningsmetoder. Istället har den teknologiska utvecklingen inneburit effektiva hjälpmedel för snabbare brottsplatsundersökningar och utredningsmöjligheter samt ett effektivare sätt att ta tillvara på information. Polisen förväntas vara på plats.¹⁴⁶

I och med fokus eller tyngdpunkt i denna modell så lutar det antingen åt kontroll eller integritet, det ena eller det andra. Kanske lösningen är att finna i att organisatoriskt dela upp fokus. Bredda spektrat och istället för att koncentrera uppmärksamheten på en aspekt, fokusera på alla faktorer. Ett talande exempel på motstridigheterna mellan kontroll och integritet kan hämtas från tullens verksamhet på Öresundsbron. Sverige har genom riksdagsbeslut och i regeringsbrev fastställt en hög koncentration på narkotikainförslaget i landet- i och med detta så är Tullverkets uppgift att effektivt ombesörja detta krav ifrån väljarna. Men de individer som dagligen eller veckovis blir stoppade och 'tullade' på Öresundsbron anser sig kränkta och utpekade. Detta har resulterat i att Tullverket i viss mån dragit ner på kontrollerna, använder färre uniformerade tulltjänstemän etc. för att bemöta resenärernas vädjan om respekt för deras integritet. Även på internationell och global nivå diskuteras motsättningarna mellan å ena sidan effektivitet och å andra sidan rättssäkerhet och mänskliga rättigheter. Utan att gå in på politiskt tillit och demokratiska processer så handlar det hela om att på ett övergripande sätt få ordning på alla delar. I och med den kompetens som finns inom och utom den offentliga (statliga eller kommunala) verksamheten så torde det inte finnas några faktiska svårigheter att bredda spektrat: för effektiv brottsbekämpning i samtakt med en ökad integritetsdiskussion och ett värnande om den.

Många har tyckt att '*soverinity and disciplin*' (juridisk makt vs normer) inte är kompatibla p.g.a. att det ena måste normaliseras för att bli den maktform som är den '*most pervasive form of power in society*'¹⁴⁷ Santos tar upp den ständiga spänningen mellan reglering och emancipation och ifrågasätter:

Since human beings are both free from the state of nature and free to exercise moral choice, society is a product of human choice. Given the individuality of human choice, how is it possible to build collective life upon it? In other words, how is it possible to create a political obligation on the basis of freedom?¹⁴⁸

Santos menar att *common sense* blir norm, som sedan blir lag. Lagen kan i sin tur bli styrande och krävande av andra som måste lyda under den. Under "*modern legality*" har den emancipatoriska strävan paradoxalt lett till mer regleringar. Han menar att där emancipation har kollapsat tar reglering vid. Han konstaterar att det alltid kommer att finnas "...*social*

---

¹⁴⁶ ibid.

¹⁴⁷ ibid. s 4

¹⁴⁸ Kairos Future 2001 s 64

*struggles between regulatory power, laws and knowledge, on the one hand, and emancipatory powers, laws and knowledge, on the other”.*¹⁴⁹

Kort kan man säga att Santos menar att det finns vägar och sätt att nå ett mindre avstånd mellan å ena sidan regler och ordning och å andra sidan människans frigörelse eller rätt till frihet.

Effektiv brottsbekämpning vs integritet

Avvägningsregler är kopplade till en intresseavvägningsmodell, där meningen med beslutsprocessen är att nå en kompromiss mellan motstridiga intressen.¹⁵⁰

Att antingen bedriva brottsförebyggande arbete med inriktning på kontroll och regleringar eller med tanke på den enskildes integritet är ett exempel på en avvägningsregel. Om man då lägger till mål-medel reglerna¹⁵¹ så syftar kontroll och regleringar på att stävja brottsligheten och det kan då ses målrationellt att besluta om befogenheter till övervakning och kontroll. Denna regel blir *medvetet skapad* av lagstiftarna i syfte att skapa en *åsyftad effekt*¹⁵² i detta fall för att lägga grunden till en effektivare brottsbekämpning. Genom att *artikulera och uttrycka* detta önskvärda samhällseliga mål så blir *rätten ett av politikens uttrycksmedel*.¹⁵³

Den ligger ett steg närmare handling än vad politiken i sig gör. Rätten deltar i genomförandet av politiken och uttrycker de handlingsanvisningar som följer av bestämda värdemässiga förhållanden.¹⁵⁴

Om vi ser till polisens uppgift att bekämpa brottslighet i relation till att media belyser våldsdåd och brott i större utsträckning samt att den horisontella kunskapsbredden i samhället innefattar kunskap om teknologiska hjälpmedel. Då kan man tänka sig: om människorna inte ser, hör, läser om eller känner av positiva resultat i.o.m. kameraövervakning (eller annan teknologisk kontroll) så kan det arta sig så att de tycker att polisen är ineffektiva trots utbredning av övervakning i samhället. Opinionen kommer vända från 'mer kontroll' till 'mindre kontroll' eftersom det föregående inte gav någon effekt. Då får det politiska systemet ta ställning till opinionen och kanske återigen lägga större fokus åt integritetshållet.

Om man gör en snabb utvärdering av brottsbekämpnings åtgärder så kan man påstå att de som påvisats mest effektiva är även de mest kostsamma eller mest resurskrävande. Resursbristen gör att man genom riktlinjer drar åt svångremmen och det försvårar mer än att underlätta. Samordning och samarbete mellan myndigheter är ytterst begränsad till planerings och diskussionsnivåerna. De som arbetar på handlingsnivån blir exekutiva

---

¹⁴⁹ Santos, Bonaventura de Sousa, *Toward a New Common Sense- Law, science and politics in the paradigmatic transition*, Routledge, NY 1995 s 456

¹⁵⁰ Hydén s 139

¹⁵¹ ibid.

¹⁵² Sally Falk Moore i Hydén s 134

¹⁵³ Hydén s 134

¹⁵⁴ ibid.

utefter tradition och möjligheter och är sällan i kontakt med planeringsnivån. Till normmodellen kan man koppla formeln:

$$\text{resultat} = \text{acceptans} \times (\text{målklarhet} + \text{kompetens})$$

Av formeln framgår att acceptans alltid måste finnas för att ett resultat ska nås. Om acceptansen är noll, hjälper det inte hur tydligt målet är eller hur kompetent man är.¹⁵⁵ Den produktivitesparadox¹⁵⁶ som beror på att det tar tid att utveckla ny kompetens, förändrad arbetsorganisation¹⁵⁷ m.m. infaller i polisarbetet och innan de satt sig in i de nya rutinerna kan beslutsgången och rättsreglerna ändras. När det finns brist på kongruens mellan vertikala påtryckningar och horisontella värden så uppstår i Habermas mening en 'legitimation crisis' och enligt andra social olydnad. Här räcker det dock att konstatera att acceptans uteblir ur formeln.

Jan Carlzon skrev boken *"Riv pyramiderna"*, 1985, för att han ansåg att det horisontella perspektivet innefattas av individer med *olika kunskapermen de är lika mycket värda!* Han menade att topparna i det vertikala inte längre har monopol på tillgång till kunskap och information samt att människorna har fått en ny självbild och de ser inte längre upp till någon överhet. *"Den nya människan kan inte styras med order och instruktioner. Ge henne istället information om målet och om vägen dit- då frigörs en mängd energi som annars inte finns tillgänglig."*¹⁵⁸

Det är således många faktorer som påverkar rättsregelns uppkomst

Kameran och den övervakade individen

Övervakningskameran fungerar inte ensam utan är beroende av pliktnormer- både positiva och negativa. Man måste ha förförståelse för vilket resultat som ska uppnås och veta vad som är OK eller inte för att övervakningskameran ska få en funktion. Handlingsnormer; hur människor skall eller bör handla, kan delas in i resultatorienterade eller icke resultatorienterade.¹⁵⁹

Genom målrationella argumentationsmodellen (ante bedömning), förutsäger man framtiden genom de nyttosynpunkter som är knutna till verkningarna av beslutet.

Det sociala livet är inte föremål för en särskilt omfattande rättslig reglering i det moderna samhället. Det finns överhuvudtaget inga regler som talar om hur du ska bete dig i det sociala livet om man inte räknar in trafiken i det sociala livet. Det sociala systemets regler har inte karaktären 'du skall', utan 'du skall inte'.¹⁶⁰

Kameraövervakningen i sig fastslår inte vad som är tillåtet eller förbjudet beteende utan det är rättsreglerna som gör det. En övervakningskamera torde inte påverka individer i det sociala livet såsom trafikregler; som

¹⁵⁵ Sandström, Björn, *"Att lyckas som förändringsledare, Processmetodikens grunder"*, Industrilitteratur 2000 s 59

¹⁵⁶ upptäcktes av ekonomen Robert Solow

¹⁵⁷ Hydén s 297

¹⁵⁸ Carlzon, Jan, *Riv pyramiderna*, Bonniers, Avesta 1985

¹⁵⁹ ibid. s 110

¹⁶⁰ Carlzon 1985 s 142

föreskriver ett förväntat beteende. Så om en kamera skulle påverka oss i det sociala livet så skulle det krävas en lagbok i socialt liv och umgänge. Men genom att kameraövervakningen har en koppling till föreskrivande normer (som styr och påverkar beteende) så har den en påverkan på människans handlande. Utöver att kameran medvetandegör vad som kännetecknas som en brottslig handling så menar jag att en övervakningskamera kan påverka medvetenheten om sociala normer. De sociala normerna kännetecknas som internaliserade; *det som ligger inom ramen för det som vi tar för givet* och det som ofta sker på rutin; vad som anger vad som är *rätt och riktigt uppförande*¹⁶¹, hur vi förhåller oss till varandra etc. utan att tappa *socialt anseende eller social respekt*. Kameraövervakning kan således påminna om alla dessa 'du skall och bör' reglerna.

Normbrott ska inte administreras av kameran, utan endast regelbrott, men genom att allt registreras så kan det leda till en förlängning av de personliga normerna¹⁶²; som normalt är internaliserade eller omedvetna. Den psykologiska effekten av konstant övervakning kan leda till att man rättar sig efter vad man tror förväntas utav en. Man kan påstå att man utvecklar antaget förväntade beteendemönster eftersom man inte får någon respons från någon iakttagare. I normala fall så uttrycks de sociala normerna i ömsesidig samverkan mellan individer. Man får veta vad som är gällande och vad som anses accepterat eller inte. Kameraövervakningen ger ingen sådan respons och kan därav kännas integritetskränkande; någon bevakar dig och ditt beteende, du har ingen chans att utbyta åsikter eller mening och inte heller komma överens om några gemensamma förhållningsregler och framförallt så vet du inte hur ditt beteende tolkas och registreras.

Om vi utgår från existensen av normer så påverkar enligt Therborn aktörernas handlingssammanhang normefterlevnaden och det är framförallt på grund av följande faktorer: Hur synligt aktörens handlande är, hur beroende aktören är av den normbärande sociala omgivningen samt hur mycket aktören identifierar sig med normkällan.¹⁶³

Detta i sin tur kan vara en förklaring på att kameraövervakningen verkligen har en brottsförebyggande effekt på de platser den finns. När jag var i kontakt med Länsstyrelsen fick jag veta att många butiker menar att kamerans existens leder till mindre brottslighet (snatteri och stöld) även i de fall kameran har varit ur funktion. Att göra statistiska undersökningar på svinn i butiker utan kameraövervakning, samt undersöka om det sker några förändringar om man installerar övervakningskameror, är kvantitativt möjligt och kan vara ett förslag till vidare forskning om effektiv brottsbekämpning.

De negativa strömningarna mot kontrollverktyget påpekar obehagskänslan i och med konstant övervakning. Att det inskränker individens

---

¹⁶¹ ibid. s 110

¹⁶² Schwartz i Hydén, s 110 -om personliga normer och sociala normer där konsekvenserna av normbrottet administreras av andra.

¹⁶³ Hydén s 291

valmöjligheter och frihetskänsla, att inte kunna känna sig fri att göra vad man vill etc. Så länge du inte begår ett brott så inskränker inte en övervakningskamera på din personliga frihet att göra vad du vill... (under förutsättning att det du vill även är vad alla runt om dig också vill). Men genom att man blir medveten om att man inte bör peta i näsan, peka på folk, göra bort sig eller avvika på annat sätt så kan övervakning uppfattas obehaglig.

Även om det kan tyckas att övervakningskamerorna ersätter polisiär närvaro på gatorna, så ersätter de inte den sedvanliga utredningen av brott. Som påvisats i undersökningen används kameraövervakningen som steg två i utredning av brott. Ingen av intervjupersonerna känner till något fall där kameraövervakning har varit det ända fällande beviset. När man tänker framgent så är önskan att kameraövervakningens har en fortsättande kompletteringstatus i rättsliga sammanhang.

Därutöver skulle man kunna påstå att det finns en risk att inspelat material missbrukas; att det används eller bevaras i annat syfte än vad som regleras i lag. Men risken för att det materialet skulle användas för att bevisa någon skyldig eller oskyldig för brott i en rättegång är mindre.

Slutsats

I S-kurvsfaserna kan man se att förändringsprocessen inför ett nytt stadiet eller samhällstillstånd börjar när det föregående systemet är på topp. I förändringsprocesser stöter man nästan alltid på motstånd. Ovilja till förändring kan ligga i låsta tankemönster, skepticism, rädsla m.m. Den som vill genomföra en förändring kan bryta ner oviljan genom att skapa en acceptans och sedan implementera och frysa förändringen.

Vi har konstaterat att vi är mitt uppe i ett brytningsskede. Det handlar om att gå från ett samhällstillstånd till ett annat. I och med det höga tempot och omfattningen av samhällsomvandlingen blir processen svårbemästrad, både mentalt och politiskt. Som Lorentz Lyttkens uttrycker sig:

Politikerna har hittills gått balansgång för att hantera sorgearbetet för den del av Sverige som fortfarande tror att industrisamhället finns kvar. Vi är låsta i en mängd förväntningar som någon måste bryta.¹⁶⁴

Den fundamentala osäkerheten inför framtiden ställer stora krav på ledarskapet i alla samhällsfunktioner.¹⁶⁵ Det gamla systemets håller ihop fästen trots att initieringskedet till den nya eran innebär att bultarna lossats. Normvetenskapligt kan detta *hänföras till den mentala trögheten uppbackad av oviljan att släppa ifrån sig spelplanen till det nya spelets aktörer*¹⁶⁶. Teorier som haft stor betydelse för industrisamhällets utveckling är inte längre giltiga. *Trots att detta är ganska uppenbart för de flesta av oss, så saknar många förmågan att anpassa sina handlingar till*

¹⁶⁴ Lyttkens 1995

¹⁶⁵ Nilsson, Ingvar, "Bortom folkhemmet? Offentliga sektorns arbetsförutsättningar 1997-07 en skissartad hypotes" /SEE <http://www.secab.se/epok/hypoteser.html> 2003-04-12

¹⁶⁶ Hydén s 297

*de nya villkoren.*¹⁶⁷ Restriktionerna mot att använda sig utav kameraövervakning i Sverige bottnar inte bara i motviljan att släppa efter på den frihetskänsla som byggts upp under den senare delen av industrisamhället utan även i motviljan att prova det 'nya'.

Den kausala effekten av populärkulturens inverkan på samhället; om visuella medier kan leda till förändringar i människors beteende och handling, är svår att bevisa. Vad man däremot kan undersöka är det som presenteras.¹⁶⁸ Vi kan säga att populärkulturen är en spegling av människors allmänna uppfattningar som omarbetats till stereotyper.

De populärkulturella influenserna kan påverka vår uppfattning om saker i vår omvärld och det kan innebära trivialisering eller avmystifiering av detsamma. Även om mycket är fiktion så uppfattas filmatiseringar m.m. ha en förankring i det som är möjligt att genomföra. Ovissheten om hur rättssystemet fungerar och hur rätten hanterar inspelat material kan öka skepticismen. I enkätundersökningen påvisade jag ett antal respondenters skepticism till att använda inspelat material i en rättegång. Visst är det ett faktum att materialet kan manipuleras, men som vi såg i intervjuerna med åklagarna så undersöks detta om den åtalade hävdar att materialet är falsifierat. Försvaret kan lägga fram annan bevisning som visar att den åtalade inte har infunnit sig på platsen etc. Rätten i sin tur får ta ställning till bevisningen utefter parternas sakframställan. – ”*Om det finns sannolika skäl att misstänka att materialet är manipulerat och det är det enda fällande beviset, så föreligger chansen för nedläggning av åtalet större än att domaren skulle ta beviset i beaktning*”. Detta är ett exempel på rättens ”closure” som jag ifrågasatte i tankemodellen, inledningsvis. Den avgörande rollen som jag antog att bevis från övervakningskameror hade i en rättegång stämde inte överens med den faktiska betydelsen. Rättens normativa slutenhet tar bevisningen i beaktning på samma sätt som andra typer av vittnesuppgifter. Tekniska brister eller undermålig bildåtergivning leder till att identifieringsmöjligheterna försvåras; detta i sin tur kan göra att bevisningen inte tas i beaktning. Däremot tar inte domstolen i beaktning huruvida bevismaterial är inspelat med eller utan tillstånd. Detta anser jag vara en brist i ”kopplingsschemat över rättslig in och output av allmän kameraövervakning”. Beviset i sig tappar inget värde för det aktuella åtalet. Men om det uppdagas att innehavaren saknar tillstånd ska man åberopa vad som gäller i lagen om kameraövervakning.

I den empiriska undersökningen fann vi att majoriteten av den tillfrågade allmänheten tyckte att övervakning i butiker och post och banklokaler var bra, medan fler ställde sig skeptiska till användningen på övriga platser. Övervakning av butik och banklokaler har använts sedan 1970-talet. Kameraövervakning av offentliga platser har bara skett under de senaste tre åren, och då på prov. Kanske är det förändringen i sig som leder till motvilja; rädsla och skepticism för det nya. Kameraövervakningsanvändarna hänvisar till den positiva effekten med minskad brottslighet och till undersökningar där de tillfrågade menar att de känner sig tryggare. Det i sin tur kan ligga till underlag för en attitydförändring som gör att allmänheten kommer finna sig i att även bli filmade på andra platser. Ett

¹⁶⁷ Sandström, Björn, ”Att lyckas som förändringsledare, *Processmetodikens grunder*”, Industrilitteratur 2000 s 15

¹⁶⁸ Osborn & Greenfield, *Film and the Law*, Cavendish Publ, UK 2001 s 27

citat från en utav respondenterna ur referensgruppen har i detta sammanhang relevans: *”Utvecklingen är entydig. ... Inom några få år har vi vant oss vid kameraövervakning på de flesta platser.”*

Behovet av brottsprevention i samtakt med undermåliga resurser gör att larm och bevakningsindustrin expanderar. Cirkeln i normmodellen sluter sig med att teknologiska möjligheter stödjer viljan om minskad brottslighet. Därtill hör även att man tror sig kunna stävja brott genom kameraövervakning. Enligt normmodellen har vi då de tre förutsättningarna som krävs för att ge upphov till en norm eller en handling. Rättsregeln kan således ha sitt ursprung i kombinationen: N= SM, V, K.

Normmodellen på rättsregeln om allmän kameraövervakning

Den lagstiftande makten har gett privata och polisiära instanser befogenheter att använda ett verktyg för att övervaka allmänhet (individ). Verktöget är i detta fall övervakningskameran. Utöver den rättsliga outputen har vi även den, till viss del politiskt styrda marknaden; där förutsättningar finns för att producera, distribuera och sälja verktöget. De ekonomiska och tekniska systemförutsättningarna för att realisera en handling av den politiska viljan; som i sin tur antas grunda sig i allmänhetens vilja och värderingar. Man kan hävda att viljan idag är överbestämd av systemimperativ, att det är den systematiska professionella kunskapen som räknas¹⁶⁹. Om systemvillkoren bestämmer kunskapen om hur man ska utföra någonting så är det lätt att viljan blir det som de faktiska möjligheterna lämnar utrymme till.

Avslutning

Genom att ha undersökt den rättsliga in och output gällande allmän kameraövervakning har jag stött på bristande kunskapsåtergivning mellan instanserna samt resursbrist för att väga upp kunskap och systemmöjligheterna med viljan att förebygga eller minska brott i samhället. Undersökningen har visat hur polisen och åklagarna använder inspelat material och jag har speglat materialets kompletterande värde vid identifiering av brottsling och brott.

Jag har undersökt vilka faktorer i samtiden som kan påverka uppfattningen om verktöget. Man kan dra slutsatsen att integritetsintresset står i relation till motviljan att bli övervakad av någon som kan tänkas använda materialet oseriöst. Acceptansen till övervakningen i sin tur kan man finna i uppfattningen om att kameraövervakning förhindrar brott och inger trygghet.

Förslag till vidare forskning:

Studera svinn i butiker genom stöld och snatteri före och efter övervakningskameror installerats.

Landsomfattande undersökning.

Jämförelsestudie med användningen av kameraövervakning i andra länder.

Undersöka kvantitativ omfattning av inspelat kameramaterial vid anmälning och utredning om brott.

Undersöka kvantitativ omfattning av inspelat material som används vid rättegång.

---

¹⁶⁹ Hydén: föreläsning 2003-05-12 Rättssociologiska Institutionen, Lunds Universitet

Källförteckning

Litteratur

- Agrell**, Wilhelm, *Konsten att gissa rätt- underrättelsevetenskapens grunder*, Studentlitteratur, Lund 1998
- Carlsson**, Bo & **Baier**, Matthias, *A Visual Self-Image of Legal Authority. The Temple of Law*, Socio-Legal Studies, 2001
- Carlsson**, Bo, *Rättens trivialisering och avmystifiering*, Retfærd: Nordisk Juridisk Tidsskrift 2002
- Carlsson** Bo, *Rättsociologi och populärkultur*, Lund Series in Sociology of Law, no 11, 2001
- Carlsson**, Bo, *Social Steerage and Communicative Action*, Lund Studies in Sociology of Law 1998
- Carlzon**, Jan, *Riv pyramiderna*, Bonniers, Avesta 1985
- Cotton & Oliver**, *Understanding Hypermedia 2000*, Phaidon Press, London 1997
- Dansk**, J & **Jumme**, B, "Effektiv brottsbekämpning kontra integritet - 'Dina tio siffror eller din kropp'- en studie i tulltjänstemännens befogenheter vid gräns mot annat Schengenland". B-uppsats i rättsociologi vt 2002
- Eljertsson**, Göran, *Enkäten i praktiken- En handbok i enkätmetodik*, Studentlitteratur, Lund 1996
- Engquist**, Anders *Om konsten att samtala* Rabén Prisma, Tredje upplagan 1996
- Hydén**, Håkan, *Normvetenskap*, Lund Studies in Sociology of Law, 2002
- Koch**, Svedberg Gian, *Teknologisk analys: Erfarenheter från Näringslivet*, Doubleway International AB 2000
- Lantz**, Annika, *Intervjumetodik –Den professionellt genomförda intervjun*, Studentlitteratur, Lund 1993
- Luhman**, *The unity of the Legal System och Closure and Openness: On Reality in the World of Law: i Teubner, Autopoietic Law: A new approach to Law and Society*. Berlin 1988
- Lundquist**, Lennart , *Det vetenskapliga studiet av politik*, Studentlitteratur 1993
- Lyttkens**, **Lorentz**, *Den disciplinerade människan*, Liber 1985
- Mirzoeff**, Nicholas, *An introduction to Visual Culture*, Routledge 2000
- Mitchell**, William J. *The Reconfigured Eye: Visual Truth in the Post-Photographic Era*. Cambridge, MIT Press, 1992
- Osborn & Greenfield**, *Film and the Law*, Cavendish Publ, UK 2001
- Patton**, M.Q, *How to use Qualitative Methods in Evaluation*, Newbury Prk, Sage, 1987
- Rosengren & Arvidsson**, *Sociologisk metodik*, fjärde upplagan, Falköping 1992
- Sandström**, Björn, *Att lyckas som förändringsledare, Processmetodikens grunder*, Industrilitteratur 2000
- Santos**, Bonaventura de Sousa, *Toward a New Common Sense- Lae, science and politics in the paradigmatic transition*, Routledge, NY 1995
- Sherwin**, Robert K. *When Law Goes Pop: The Vanishing Line between Law and Popular*. Chicago: Chicago University Press, 2000

Stjernquist & Widerberg, *Rätten i samhällsbyggandet*. Tredje upplagan, Nordstedts 1989

Teubner, *Evolution of Autopoietic Law: i Teubner, Autopoietic Law: A new approach to Law and Society*. Berlin 1988

Statens offentliga utredningar:

SOU om allmän kameraövervakning 2002:110

SOU om en modernare rättegång 2001:103

Beslut, domar,m.m

Tillståndsbeslut:

Länsstyrelsen i Skåne län, Förvaltningsenheten: Dnr 211-58304-02

Länsstyrelsen i Skåne län, Förvaltningsenheten Dnr 652-34147-00

Länsstyrelsen i Skåne län, Förvaltningsenheten Dnr 211-43540-02

Länsstyrelsen i Skåne län, Förvaltningsenheten Dnr 211-18160-02

Länsstyrelsen i Skåne län, Förvaltningsenheten Dnr 652-1411-99

Dom i förvaltningsdomstol:

Länsrätten i Skåne Län, Dom i mål nr 12672-02E

Länsrätten i Skåne län, Dom i mål nr: 12218-99

Länsrätten i Skåne län, Dom i mål nr: 6819-99

Kammarrätten i Göteborg, Dom i mål nr: 136-2000

Regeringsrätten, Dom i mål nr: 3444-2000

Dom m.m allmän domstol:

Förundersökningsprotokoll: BDÅnr: C01-10-5455-02

Tingsrätten i Malmö, dom 2003-05-08: Målnr 2976-03

Hovrätten i Skåne/Blekinge dom 2003-05-21: B1231-03

Hovrätten i Skåne/Blekinge dom 2000-05-22; D 2078 i mål B154/00

Tidskrifter och trycksaker

Apropå

Dagens Nyheter

Kairos Future, *Brottsligheten i framtiden- diskussion kring fyra scenarier*, Riksåklagaren och Rikspolisstyrelsen 2001

Kjell & Company, katalog nr 16 vinter/vår 2002-2003

NY Times

Sydsvenska Dagbladet

Url's och elektroniskt publicerade källor

Brottsförebyggande rådet: <http://www.bra.com>

Justitiekanslern: <http://www.justitiekanslern.se>

Nilsson, Ingvar, *Bortom folkhemmet? Offentliga sektorns arbetsförutsättningar 1997-07 en skissartad hypotes* /SEE

<http://www.seeab.se/epok/hypoteser.html>

<http://www.netsurvey.com>

Personal och Ledarskap: *Porträtt med Karin Johannisson*
http://www.ad.se/nyad/arkiv/artikelarkiv_intranet.php

Rapport: *Vem vet var du är och vad du gör?* <http://www.vinnova.com>